

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Michal Zítek

Vnitrostranické debaty ohledně dalšího směřování KSČ(M)
v letech 1989 – 1993

The internal debates about the future direction of the KSČM
from 1989 to 1993

Praha 2012

vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Rád bych poděkoval svým rodičům, za podporu během celé doby mého studia.

„Prohlašuji, že jsem tuto Diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze 29.7. 2012

Anotace: Michal Zitek: Vnitrostranické debaty ohledně dalšího směřování KSČ(MÚ v letech 1989 – 1993

Cílem diplomové práce je nabídnout ucelený pohled na debaty, které probíhaly uvnitř komunistické strany a měly za cíl její transformaci v moderní levicovou stranu. Práce Vás seznámí s dílčími debatami a názorovými platformami, které na těchto debatách vznikly.

Abstract: Michal Zitek: The internal debates about the future direction of the KSČM from 1989 to 1993

The aim of this thesis is to offer a comprehensive look at the debates that took place within the Communist Party and aimed to transform into a modern left-wing party. Work will familiarize you with some debates and opinion-platforms that arose in these discussions.

Klíčová slova: komunistická strana, vnitrostranická debata, názorová platforma, transformace strany, relevance politické strany, krize socialismu, změna názvu, moderní levicová strana, demokratický centralismus, demokratický socialismus

Keywords: Communist Party, the internal debates, factions, the transformation, the relevance of political parties, the crisis of socialism, name change, the modern left-wing party, democratic centralism, democratic socialism

Obsah

1	Úvod	8
1.1	Příčiny vzniku vnitrostranických platforem.....	13
1.2	Fragmentace strany	14
1.3	Změna strany	15
1.3.1	Nástup plurality a konsensu.....	16
1.3.2	Vztah s voliči	17
1.3.3	Pryč s demokratickým pluralismem.....	17
1.4	Podmínky transformace	20
1.4.1	Podmínky prostředí	20
1.4.2	Osobnostně – intelektuální podmínky.....	21
1.5	Změna systému	23
1.5.1	Relevance strany	23
1.5.2	Vliv změny systému	25
1.5.3	Reakce na změnu systému	27
1.6	Krise socialismu	29
1.6.1	Hledání nové ideologie.....	32
1.6.2	Sebeprezentace a nová úloha strany.....	35
1.7	Opoziční pozice strany.....	36
1.8	Postavení levice	38
1.9	Netransformace strany	40
2	Strana demokratické levice	43
3	Vznik KSČM.....	50
4	Demokratické fórum komunistů	52
5	Moderní levicová strana	55
6	Členská základna.....	60

7	Změna názvu strany?	63
8	Změna rázu debaty po volbách 1990	71
9	Nový charakter platforem	76
9.1	Demokratická levice v KSČM	77
9.2	Za Socialismus	80
10	Závěr	82
11	Seznam použitých zdrojů	86
11.1	Literatura	86
11.2	Stranické materiály	87
11.3	Články	87
11.4	Internetové zdroje	88
11.5	Periodika	88

Seznam zkratek

AMU	Akademie múzických umění
ČNR	Česká národní rada
ČSDF	Československé demokratické fórum
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
DFK	Demokratické fórum komunistů
DL	Demokratická levice
EU	Evropská unie
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSČS	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MO	Místní organizace
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
RP	Rudé právo
SDL	Strana demokratické levice
SDSS	Sociálně demokratická strana Slovenska
SPR-RSČ	Sdružení pro republiky – Republikánská strana Československa
SSM	Socialistický svaz mládeže
ÚV	Ústřední výbor
ZO	Základní organizace

1 Úvod

Vnitrostranické debaty o dalším směřování KSČ(M). Pokud se začneme zabývat otázkou, jak se bývalé vládnoucí komunistické strany postavily k nastalé situaci po společensko-politických změnách v druhé polovině 80. let, jako první se nám bude zdát, že KSČM neprošla téměř žádnou změnou, žádnou sebereflexí a pouze lehce změnila stanovky, aby neodporovaly demokratickým standardům.

Při bližším zkoumání, se nám již ukazuje mnohem barvitější proces, jehož závěry nejsou tak jasně odsuzující. V následující práci bych rád představil pozadí procesu, jenž ve straně probíhal na základě vnitrostranických debat. Představím jednotlivé názory a proudy, které tyto názory reprezentovaly. Předkládaná práce by měla ukázat procesy, jenž se ve straně odehrávaly a především debaty, které s nimi byly spojeny. Každý čtenář by si měl odnést přehled o tom, jak strana vnitřně žila a jaké debaty a změny měly za následek následné směřování strany.

Období, sledované touto prací a zároveň nejdůležitějším pro vnitřní vývoj strany, začíná po 17. listopadu 1989 a končí III. sjezdem KSČM v Prostějově. Tento časový úsek jsem zvolil neboť je to nejbouřlivější období vnitřního života strany. Přičemž největší důraz je kladen na období do voleb 1990, neboť jejich výsledky znamenaly přelom v debatách uvnitř strany. Ukázalo se totiž, že strana má stále voličskou podporu a debaty o další budoucnosti strany se změnily. Na počátku se ukázala potřeba zareagovat na změny ve společnosti, které sebou přinesl pád režimu a hlavně změněné mezinárodní prostředí. I představitelé strany si uvědomili, že pokud mají zachovat komunistickou stranu mezi relevantními politickými hráči, je třeba provést nějaké změny. Aby tyto změny mohly být uvedeny v život, musely projít širokou vnitrostranickou debatou, která jim přinese podporu mezi členskou základnou. Druhé ohraničení sledovaného období je vymezeno prostějovským sjezdem, neboť tento sjezd s sebou přinesl ukončení činnosti všech vnitrostranických platforem. Po tomto období již byly vnitrostranické debaty o

dalším směřování strany téměř ukončeny a pokud ještě stále nějaké probíhají jsou marginální a velmi interní. Z pohledu člena strany či voliče je strana unitární a její názorové směřování velmi jasné a jednotné.

Cílem této práce je představit debaty probíhající ve straně. Rád bych představil cíle, jaké jednotlivé tábory měly, jaký byl jejich pohled na další směřování strany a čeho chtěly jednotlivé skupiny dosáhnout. Představím několik sporných otázek, kolem kterých se všechny debaty vedly. Ukážu debaty ohledně názvu strany, ohledně programového vymezení strany. Velmi zásadní otázkou je vnitřní uspořádání strany. Dalším bodem, který ve své práci sleduji, je otázka vztahu mezi KSS a KSČ(M), neboť v této části se názorové rozpory ukázaly nejvyhrocenější. Samozřejmě nejde nezmínit ani otázku vyrovnání se s minulostí a personální politiky strany.

Hned od počátku transformačního období se objevovaly hlasy, že bývalé vedení selhalo a proto je třeba nastavit nové vedené, které bude reprezentovat jinou politiku a dovede stranu k znovuzískání podpory veřejnosti. Společně s tímto požadavkem zaznívaly hlasy, které jasně prezentovaly, že pokud má tohoto strana dosáhnout, musí projít hlubokou sebereflexí, jejímž hlavním bodem bude přijetí kritického pohledu na svou vlastní minulost. Podle některých kritiků selhalo vedení strany hlavně v tom, že vůbec nevnímalo hlasy, zaznívající z členské základny anebo z úst vědců. Tato arogance moci vedla k tomu, že bývalí představitelé moci byli zodpovědní za deformaci strany a programu a její následný pád. Peter Weiss řekl: „Přesné stanovení míry této zodpovědnosti a její personifikace je proto významným předpokladem, že se strana morálně obrodí, pozvedne svou sebedůvěru, obnoví ideologickou ofenzívnost a akceschopnost a v konečném důsledku zvýší svou prestiž ve společnosti“ (Peter Weiss; Jakou stranu chceme; Rudé právo; 6.1.1990; str. 4). Všichni, kteří měli za cíl komunistickou stranu jako relevantního politického hráče, si uvědomovali, že jsou reformy potřeba a i včetně Petera Weissa jim bylo jasné, že pouhá odpovědnost za věci minulé všechno nevyhraje a neumožní jim opětovně získat ztracenou důvěru. V některých názorech vidíme étos minulosti, jiné již nabízejí pragmatické

kroky, které vidí jako součást obměny strany. „ Moderní levicové strany hrají významnou roli všude na světě a může ji získat i KSČ, prokáže-li schopnost včetně změnit sebe sama, pokud dokáže být úspěšná v zápase za rozvoj občanských práv a svobod, sociálních jistot dělníků a dalších pokrokově smýšlejících vrstev společnosti. KSČ se musí stát stranou, která si nedělá patent na jediné správnou a vědecky zdůvodněnou ideologii, ale chápe, že každý má právo na své názory“ (Vasil Mohorita In Krok k obrodě strany; Rudé právo; 8.1.1990; str. 1). Tato slova zazněla na prvním zasedání nového ÚV KSČ. Debata, která se poté rozvinula, ukázala, že existuje podpora pro transformaci strany. Ne všichni věděli, co si pod tím představit a samozřejmě se objevily i názory, varující před přílišným sebemrškačstvím a negativní prezentací sebe sama. „Náplní práce KSČ musí být poctivá a seriózní politika založená na otevřenosti, důvěře, skromnosti a toleranci. Je nutno bojovat klidnou a rozvážnou argumentací. Tím lze získat nejen komunisty, ale i nestraníky“ (Rudolf Reiner In Krok k obrodě strany; Rudé právo; 8.1.1990; str. 1). „ Jsme v defenzivě a soustavně ustupujeme tlakům a požadavkům, nedostatečně hájíme své zájmy. Není přece pravdou, že za uplynulých 40 roků jsme nic dobrého nedokázali“ (Karol Paulov In Krok k obrodě strany; Rudé právo; 8.1.1990; str. 1). Jak je vidět, i když se někdo zasazoval o transformaci, nedokázal příliš jasně definovat, jak by bylo potřeba stranu změnit a na jaké oblasti se v tomto procesu zaměřit. Objevovali se hlasy, že je potřeba zaměřit se na ideovou obrodu, na spolupráci mezinárodních levicových stran a další podobná hesla, která byla líbivá, ale poměrně málo obsažná, neboť se pod ně dalo schovat příliš a zároveň velmi málo. Naopak velmi jasné návrhy a požadavky předložil již 6.1.1990 Peter Weiss z KSS, který si uvědomoval, že základem je změna vnitřní organizační struktury strany, aby vyhovovala demokratickým principům a standardům. Tento postup musí být nastaven tak, aby se celá členská základna vnímala, jako demokratický spolek lidí, kteří mají společný cíl - dosahování socialistického uspořádání systému. Jakmile bude strana fungovat na demokratickém principu, nastartuje se proces, který bude schopen generovat nové politické

elity a lídry a umožní jednotlivým členům prezentovat svoje názory a mít možnost zasáhnout do tvorby celostranických programů a politiky strany jako celku. Výše popsany funkční vnitřní život strany povede k jejímu rozvoji. (Peter Weiss; Jakou stranu chceme; Rudé právo; 6.1.1990; str. 4) Nutnost změny centralistické struktury zazněla i na prvním zasedání ÚV KSČ, kde Ladislav Tomečko vyjádřil svoji zkušenost se základními organizacemi. Ty byly léta zvyklé čekat a přijímat směrnice a návody k fungování z centrálních struktur a nyní když je nedostávají, nedokážou reagovat a samostatně fungovat (Ladislav Tomečko In Krok k obrodě strany; Rudé právo; 8.1.1990; str. 1). Kritika demokratického centralismu byla další velkou debatou, jenž se otevřela ohledně dalšího směřování strany. Situace ukázala lokální či regionální struktury, které byly dle demokratického centralismu navyklé pouze předávat nařízení z centra dál, nebyly schopny cokoli samostatně vymyslet a dále to prezentovat mezi jednotlivé členy.

Předcházejícími příspěvky jsem chtěl ukázat, že témata k diskuzi a řešení se objevovala již od počátku procesu transformace systému a postupně se přidávala další. Zajímavé na celém procesu je fakt, že se spousta názorů objevila velmi brzy a velká část prezentátorů o nich mluví tak, že již delší dobu je zřetelné, že je nutné určité změny provést. Problémem, který stranu dostal do situace, kdy již byla okolnostmi donucena tyto problematické otázky řešit bylo, že se nedostal prostor pro jejich prezentaci dříve. Pokud by si to strana uvědomila dříve a začala tyto otázky řešit, mohli jsme v jejím čele, nebo alespoň jeho širší verzi, nalézt reformně smýšlející komunisty, kteří by následně mohli stranu vést, a celkový transformační proces strany by dopadl úplně jinak. Úplně jinou otázkou je, zdali by se výrazně změnila pozice reformované komunistické strany, či dokonce celého českého stranického systému. Tato otázka však výrazně přesahuje rámec práce.

Diplomovou prací bych chtěl vnést trochu světla do procesu, kterým strana procházela na počátku 90. let. Toto období bylo velice bouřlivé a zajímavé pro celou společnost a komunistickou stranu nevyjímaje. Pro KSČ(M) byl transformační proces možná ještě razantnější, neboť bylo nutno aplikovat

demokratické postupy a myšlení do prostředí, které je po dlouhá léta eliminovalo a označovalo za revizionistické. Pokusím se představit hlavní názorové třenice, které se objevily v rámci obnovného procesu a také názorové platformy, které se kolem nich vytvořily. Cílem této práce je ukázat, jaké body si vytkla strana jako důležité, jež je potřeba změnit k tomu, aby se mohla strana úspěšně pokusit o opětovné získání voličské důvěry. V rámci vnitrostranických debat se objevovali členové, kteří se následně sdružovali do různých platforem, které se na sledovaných debatách snažili nějak vyprofilovat a vytvořit si nějakou pozici uvnitř strany. Celkový proces obrody strany jim nakonec umožnil dostat se do vedení strany a případně odchodem ze strany. Debatní proces nebyl pouze černobílý, neboť můžeme nalézt i příklady, kdy se členové se svým názorem nedokázali prosadit, ale i přesto zůstali uvnitř strany, dále v ní fungovali a snažili se prosadit svůj pohled jinou cestou i v jiných třecích bodech.

Představím nejen jednotlivé debaty, ale také jejich výsledky a aplikace. Ukážu vliv jednotlivých výsledků na další fungování strany a její vnímání okolními politickými aktéry.

Základním pramenem pro zkoumání jsou novinové články ve stranickém tisku, statě, které byly prezentovány v interních materiálech anebo názory, které zazněly na jednotlivých stranických sjezdech a následně byly publikovány ve sjezdových materiálech. V úvodní části práce Vám představím také teoretický pohled na proces interní transformace strany a pozici strany uvnitř stranického systému.

Hlavním cílem je nabídnout komplexní pohled, který by dokázal nabídnout zájemci o danou problematiku odpovědi na otázky ohledně toho, o čem se ve straně diskutovalo, jak to ovlivnilo samotný vnitřní vývoj strany, kdo jaké prezentoval názory, jak dílčí debaty dopadly. Na závěr bych rád ukázal, jak výsledky vnitřní debaty a jednotlivé platformy ovlivnily fungování strany a také jak se díky těmto krokům straně dařilo v rámci politického boje.

1.1 Příčiny vzniku vnitrostranických platforem

Politická strana je pouze subjektem, skládajícím se z jednotlivců, kteří se snaží nějakým způsobem prosadit svoje názory, svoje názory, ideologii a vizi řízení strany a směřování státu. Pokud má jedinec uspět, musí za sebou mít dostatečnou podporu, jež mu umožní dosažení těchto cílů. Pokud se uvnitř jedné strany objeví více takovýchto skupin, které navíc budou prezentovat rozdílné pohledy, může dojít k vnitřnímu štěpení strany

V momentě, kdy v rámci jedné politické strany existují různé názorové platformy, které by měly tendence vytvářet interní frakce je velmi důležité, aby se straně podařilo zachovat jejich rovnováhu a strana tak nadále působila jako jednolitý celek. Pokud se toto straně nepodaří, rozpadne se na dílčí subjekty, které mají mnohem menší šanci než, strana jako celek. Michal Klíma uvádí dva majoritní důvody, vedoucí ke vzniku stranické platformy – specifický sociální zájem anebo v okolí silné osobnosti (Klíma, 2003, str.26). U strany KSČ(M) se jednalo spíše o první z výše uvedených případů. Neboť každá platforma měla za cíl jiné směřování strany, než přetrvávající stranická většina, která uvnitř strany zůstala a určovala její další směřování. Je pravda, že v čele skupiny stála vždy nějaká osobnost, ale s výjimkou Miroslava Štěpána se nejednalo o osobnost, která by se uchovala v čele této „ideologie“ po delší dobu a byla charakteristickým znakem, který znamenal pro širokou veřejnost identifikátor této platformy¹.

Otázkou, kde je možné s charakteristikou Michala Nováka plně souhlasit, je oblast určení důvodu, proč dochází k vnitrostranickým sporům. Novák zde poukazuje na dvě rozdílné varianty – ohledně stranických materiálů anebo ohledně volební logiky (Klíma, 2003, str.26). Zde můžeme plně charakterizovat jádro vzniku vnitrostranických platforem dle první možnosti. Hlavní důvod vzniku vnitrostranické platformy byl další směřování strany, její

¹ Demokratická levice v KSČM měla také v čele výrazné osobnosti – V. Mohoritu a M. Krause, ale nejednalo se o osoby, které by si lidé s touto platformou spojily. Michal Kraus se sice stal význačnou osobou moderních politických dějin, ale jako výrazný představitel ČSSD a následně i jako hlavní aktér tzv. Kakaové aféry (nejasný původ financí investovaných do továrny na zpracování kaka v africké Ghaně)

stanovy, název a vůbec celkový charakter a sebereprezentace strany na veřejnosti. Ve sledovaném období byla tato otázka velmi frekventovaná a vznikaly rozdílné názorové proudy popisující, jak by tato část stranického života měla vypadat. Zejména u levicových stran, je tato debata navíc ještě doplněna o aspekt rozdílného vnímání reálné politiky mezi čelními představiteli a členskou základnou. V rámci členské základny se vždy najde ortodoxnější skupina, která obviňuje členy strany, kteří stranu zastupují ve statutárních orgánech, že zradili stranické ideje a nahradili je bojem o politickou moc a klubovou politikou (Klíma, 2003, str.26).

1.2 Fragmentace strany

V rámci jedné strany vznikají subjednotky. Giovanni Sartori nazývá tyto subjednotky uvnitř strany jako fragmenty (Sartori; 2005; str.81) a já je Diplomové práci nazývám platformy. Pokud se skupina, které se nepodaří prosadit do čela strany, nedokáže s touto situací smířit, může dojít až k tomu, že štěpení bude vnější a z jedné strany vznikne stran více. Jednou ze základních otázek je, zdali je skupina uvnitř strany založena na základě ideologie, či spíše ideálů, které se snaží prosadit anebo jestli se jedná o lidi, jejichž hlavní motivací je pouze materiální prospěch, který jim může z vůdčí pozice plynout. Giovanni Sartori tyto dvě skupiny nazývá dle Huma jako mocenské frakce anebo kořistnické frakce (Sartori; 2005; str.85). Zkoumat tuto motivační část vnitřní fragmentace strany je klíčové. Při pohledu na vnitrostranické debaty je potřeba zmínit, že v prvotním dění se jednalo o motivaci ideologickou, neboť se jednotlivé skupiny snažily vymezovat pomocí jiného pohledu na další směřování strany. Až v dalším vývoji se představily i kořistnické frakce (Sartori, 2005; str.85). Na počátku 90. let bylo ve straně možno nalézt mnoho názorových proudů a platforem. Z nichž některé se následně vyčlenily jako nové strany, jiné se podařilo v rámci strany rozmělnit

a minimalizovat jejich vliv či aktivitu. Vnitřní fragmentace byla založena na rozdílném pohledu na legitimizaci vlastní existence a hledání vlastní identity (Pšejka; 2005; str. 99). Jelikož KSČ(M) byla stranou s největším počtem členů, bylo jasné, že se bude bojovat hlavně o neangažované přívržence (Sartoti; 2005; str.83). Všechny platformy se při první sebe prezentaci holedbaly obrovskou podporou v rámci členské základny, a že jejich případný odchod by následně znamenal jejich bezproblémovou samostatnou existenci a velké problémy pro mateřskou KSČ(M). Následně se ale vždy ukázalo, že se většina těchto neangažovaných přívrženců kloní k politice mateřské strany. Nikdy se tedy nejednalo o atomizovanou stranu, která by byla kolbištěm mnoha silných názorových proudů. Dost často to byl pouze souboj vládnoucích skupin, které se snažily sebe prezentovat jako stranické platformy. Poté, co se do čela strany dostal Miroslav Grebeníček, tak vyhlásil jako hlavní úkol pro budoucnost strany zbavit se všech platforem, ale i názorových frakcí uvnitř strany a prezentovat stranu navenek jako jednotnou a pro voliče čitelnou. Tímto postojem bylo podle něj možno dosáhnout politických úspěchů. Následně se ukázalo, že je tento přístup úspěšný a strana se toho drží do dnešních dní. Pokud dnes vidíme zárodky fragmentů uvnitř strany, tak je to spíše ze strany větších dogmatiků a konzervativních komunistů, než umírněných reformních zástupců strany.

1.3 Změna strany

Transformace komunistické strany musela vycházet i z vlastního pohledu na fungování světa a politiky. Strana a její jednotliví členové si museli uvědomit, že politiku je potřeba začít dělat jako kompromis a ne jako konfrontační model společnosti. Již od dob Stalina byl udán pohled na svět,

který následně převzali i aplikovali českoslovenští komunisté. Veškeré jednání bylo vedeno na úrovni, „*Když nejsi s námi, tak jsi proti nám*“ a společnost se nedělila na komunisty a nekomunisty, ale na komunisty a antikomunisty (Čada In Čada, 1991; str. 10 a 11). Tato politika se v plné nahotě ukázala v roce 1968 na případu KSČ. Uplatnění tohoto přístupu, který měl za cíl zabránit odstranění konfrontačního modelu socialismu, vedlo k úpadku popularity komunismu v západních zemích a k výraznému odlivu voličské podpory komunistických stran v těchto zemích. Sami členové KSČ si uvědomovali, že je potřeba odstranit monopol moci jako ideál politiky a vedení státu, neboť monopol vždy vede k nebezpečí pro společnost a samotnou stranu, která se ho snaží uplatňovat (Čada In Čada, 1991; str. 10 a 11). Všichni si uvědomovali, že je potřeba skoncovat s pověstnou komunistickou nesnášenlivostí, která byla spojená s destruktivním modelem komunistického učení. Je s tím spojeno i opuštění prezentace nesmiřitelného třídního boje, jako hlavní politické cesty k dostání se k politické moci (Rudolf Reiner; Jakou teorii potřebujeme; Rudé právo; 14.2.1990; str. 11).

1.3.1 Nástup plurality a konsensu

Monopolistický model bylo třeba odstranit také v názorové pluralitě uvnitř strany. Předseda KSČM Jiří Machalík na prvním sjezdu strany komentoval tuto změnu takto: „Bezsporu se otevřel prostor pro názorovou různost. To samo o sobě zahájilo proces směřující k překonání dogmatické strnulosti a opuštění po desetiletí vnucované myšlenkové uniformity“ (Úvodní slovo Jiřího Machalíka ke zprávě ústředního výboru KSČM o činnosti od ustavujícího sjezdu do 1. sjezdu KSČM In. Materiály a dokumenty I. Sjezdu KSČM, 1991, str.9). Díky tomuto přístupu mohla vzniknout následující práce, neboť právě tato interní názorová pluralita je v ní sledována. Zároveň Machalík upozorňoval, že je potřeba se vyvarovat nebezpečí sklouznutí plurality až k anarchii či pozérství. Zároveň bylo potřeba dohlížet na názorovou různorodost, aby se nezměnila ve frakcionalitu. Neboť tento přístup by ohromil život a fungování strany a pro voliče by byla strana velmi nepřehledná a nejasná ve svých názorech což by vedlo k rozštěpení strany a

členské základny. (Úvodní slovo Jiřího Machalíka ke zprávě ústředního výboru KSČM o činnosti od ustavujícího sjezdu do 1. sjezdu KSČM In. Materiály a dokumenty I. Sjezdu KSČM, 1991, str.9)

Komunistická strana tedy musela úplně od základů pozměnit nejen svoje vnímání okolního světa, ale také toho svého vnitřního. Od monopolního prosazení vlastní pravdy bylo potřeba přejít k dialogu a hledání názorového kompromisu. Sami komunisté se na tuto změnu dívali pozitivně a brali ji jako prostředek, díky kterému se může jejich strana posunout opět o kus dál a přinést pouze pozitivní body, které se odrazí ve voličské podpoře.

1.3.2 Vztah s voliči

Dalším shodným bodem napříč jednotlivými názorovými platformami byla nutnost opětovného nastavení vztahu s voličstvem a hlavně nové vnímání vztahu s dělnickou třídou. Strana se musí přestat vnímat jako „orgán a zástupce jediné třídy nebo vrstvy [...] dnes se musí strany stát nástrojem uskutečňování představ různorodých vrstev společnosti, jsou nuceny sbírat hlasy voličů z různých profesních, věkových i sociálních skupin“ (Miroslav Ransdorf; O krizi komunistického hnutí In Čada; 1991; str. 56).

Existovaly tedy body, na nichž byla shoda mezi většinou členské základny a většinou platformem. Rozdílné už ovšem byly navrhované cesty, jak jich dosáhnout.

1.3.3 Pryč s demokratickým pluralismem

Kromě pohledu na svět či názorovou ukotvenost musela komunistická strana na cestě k moderní levicové straně upravit interní uspořádání strany. Jako vzor fungování byl po celou dobu existence nastaven model, který přivedl k životu Lenin v době, kdy komunistická strana byla v ilegalitě carského režimu. Aby strana mohla v těchto podmínkách fungovat, bylo potřeba nastavit jasně řízený hierarchický model. Tento model byl nazván demokratický centralismus (Michael Kroh; Moderní levicové straně

demokratický centralismus nevyhovuje In Čada; 1991; str.67). Paradoxní ovšem bylo, že ani sám Lenin nepreferoval toto uspořádání jako ideální pro další fungování komunistické strany, nebo dokonce pro komunistické strany v jiných státech, které fungovaly v rámci svobodného prostředí (Michael Kroh; Moderní levicové straně demokratický centralismus nevyhovuje In Čada; 1991; str.67). Nakonec ovšem tento model převzaly všechny komunistické strany v rámci Kominterny. Kominternu to měla dokonce jako podmínku, která byla uvedena v rámci podmínek pro vstup: „V nynějším období zostřené občanské války bude komunistická strana s to splnit svoji povinnost jedině tehdy, bude-li organizována centralisticky, bude-li v ní vládnout železná kázeň hraničící s kázní vojenskou a bude-li její stranické ústředí silným autoritativním orgánem s rozsáhlou pravomocí, jemuž budou členové strany plně důvěřovat“ (Michael Kroh; Moderní levicové straně demokratický centralismus nevyhovuje In Čada; 199; str.68). Ač je i zde uvedeno, že se jedná o období občanské války, bylo toto uspořádání dodržováno po celou dobu vlády KSČ na území Československa.

Principem demokratického centralismu bylo zvolení vedení strany na nepřiliš frekventovaných sjezdech. Volby probíhaly na vertikální linii od shora dolů. Klasickým paradoxem těchto voleb bylo, že neexistovali konkurenční kandidáti. Toto zvolené vedení následně rozhodovalo o stanoviskách ke všem otázkám, které byly řešeny a toto stanovisko se následně hierarchicky přenášelo do nižších úrovní až k posledním straníkům. V době vlády KSČ bylo rozhodnutí nejvyššího vedení závazné pro všechny občany, ať se jednalo o straníka či nikoliv. Proti takovému rozhodnutí nebylo odporu a nedalo se hledat odvolání. Tento princip fungoval na všech úrovních hierarchie. Demokratický centralismus se změnil v obrovský byrokratický moloch, který paralyzoval jakoukoliv svobodnou debatu, která by mohla vést k přijetí lepších rozhodnutí či nějakému vnitřnímu životu strany a straníků.

Moderní demokratická levicová strana měla tento přístup opustit a přijít s jiným modelem vnitřního fungování strany. Michael Kroh navrhnul: „Do strany je nutno vnést zásady moderního vědeckého řízení spojené s principem

zpětné vazby a hluboké demokratické spoluúčasti co možno největšího počtu členů na tvorbě rozhodování. Pružnost, vysoká míra autonomie jednání, samospráva – to vše by mělo charakterizovat práci všech článků organizační struktury. V rozporu se zásadami moderního vědeckého řízení není ani vytváření názorových proudů, zájmových klubů, ba ani frakcí. Vždyť právě jejich dialog tvoří živnou půdu pro tvůrčí nápady a nové koncepce“ (Michael Kroh; Moderní levicové straně demokratický centralismus nevyhovuje In Čada; 1991; str.71). Tyto teze nebyly nikdy implementovány jako celek. Do Prostějovského sjezdu vidíme, že platformy uvnitř strany fungovaly, ale nikdy nevedly k rozvoji strany, ale spíše k rozvoji stranického systému, neboť měly za následek vznik odštěpeneckých stranických subjektů. Pokud bychom chtěli brát Krohům popis jako podmínky pro identifikaci strany za moderní demokratickou stranu, tak by asi v českém politickém prostředí neuspěla žádná z relevantních politických stran. Neboť existence vnitřních frakcí nikdy nevedla k tvorbě nových myšlenek, rozvoji stranické kultury či strany jako celku. Frakcionalismus uvnitř strany vedl v českém prostředí k rozštěpení strany a degenerace stranického systému a politického prostředí. Myslím, že za dobu existence České republiky bylo několik případů, které můj názor potvrzují (SPOZ, LEV21, TOP09...).

Objevily se ovšem názory, že hlavním problémem není demokratický centralismus ze své samé podstaty, ale to, že u nás se deformoval po podoby byrokratického centralismu a pokud by se straně podařilo zbavit se přílišného stupně byrokracie a omezil centralismus jako celek, tak by bylo možné pokračovat na podobných principech řízení. Michael Kroh ale proti tomu velmi výrazně brojí: „Demokratický centralismus nepřestává být centralismem a každý centralismus je ve své podstatě nedemokratický. Je určitou modifikací obecných principů řízení, převzatou z jiných oblastí společenského života než je politika (především z armády)“ (Michael Kroh; demokratický centralismus nevyhovuje; Rudé právo; 23.3.1990; str. 7). Pokud se má KSČ stát moderní levicovou stranou, je potřeba, aby měl pružné struktury, které budou schopny jednat rychle a přizpůsobovat se problémům, na něž budou právě reagovat. I

hlavní kritik centralismu a byrokracie Kroh ovšem připouští, že v určitých momentech, kdy je potřeba mobilizovat (jako jsou například volby) by se měla velká část rozhodovacích pravomocí přenést na centrální struktury. Je ovšem potřeba rozdělit typy voleb. Tento přesun je relevantní a ospravedlnitelný pouze v případě, kdy se jedná o parlamentní volby. Jakmile se jedná o volby do lokálních zastupitelských úřadů, tak tam musí být zásah centrálních struktur minimální. (Michael Kroh; demokratický centralismus nevyhovuje; Rudé právo; 23.3.1990; str. 7).

1.4 Podmínky transformace

1.4.1 Podmínky prostředí

Otázka transformace strany není vyřešitelná, pokud na ní nebudeme pohlížet s přihlédnutím k historickým a společenským poměrům země, v nichž se tato strana uchází o politickou moc. Z tohoto důvodu budu i já zkoumat otázku transformace KSČ(M) s ohledem na jiné souvislosti než jenom vnitrostranická debata. Pokud bychom nic z tohoto nebrali na zřetel, tak jakákoliv mezinárodní komparace transformačního procesu ztrácí smysl a její výsledky jsou velmi problematické a samozřejmě vykreslují český případ jako extrém, který je srovnatelný pouze s Ukrajinou či Ruskem (Hloušek, Kopeček In. Hloušek, Kopeček (EDS), 2002, str. 14 a 15).

Historická pozice komunistické strany na českém území je jiná, než byla v ostatním postkomunistických státech (s výjimkou Východního Německa). Dokonce i pozice Komunistické strany Slovenska byla jiná. Pozice komunistické strany v českých zemích nemohla těžit z pozitivního vývoje, který její vláda přinesla v ostatních zemích východního bloku. Období po 2. světové válce a začlenění se do socialistického tábora s sebou většinou států přineslo ekonomický a hlavně průmyslový rozvoj a rozmach. (Mluvíme samozřejmě v pohledu k historii země. V pohledu následného vývoje tento názor samozřejmě neuspěje – pozn. autora). Například Slovensku přineslo

modernizaci zemědělství a obrovský rozvoj těžkého průmyslu. I u ostatních států bychom našli spoustu příkladů a pozitivních bodů, které s sebou vláda přinesla a které ji v očích obyvatelstva vybavily pozitivními body. Nechci tímto říkat, že vláda KSČ nebyla v očích obyvatelstva vnímána v žádném bodě pozitivně. Ale v porovnání s ostatními státy, se nemohla komunistická strana prezentovat jako síla, která přinesla ekonomický rozmach rozvoj a přínos nových technologií. Status ekonomicky a průmyslově nejsilnějšího hráče socialistického bloku s sebou nesl další přitěžující prvek. Vláda KSČ v prvních letech musela být tvrdší v oblasti represí proti opozičně smýšlejícím představitelům veřejného života.

1.4.2 Osobnostně – intelektuální podmínky

Prvkem, který velice ovlivnil transformační proces strany, byla její samotná intelektuální připravenost na možné alternativní ideologie. Připravenost stranických elit, hraje jednu z klíčových rolí v transformaci strany (Kopeček Lubomír; Transformace komunistické strany Slovenska; www.cepsr.cz; staženo 5.4.2012 14:53).

V tomto bodě můžeme vidět hlavní neuralgický bod v procesu transformace KSČ v moderní politickou stranu sociálně demokratického charakteru. Pokud se podíváme na procesy transformace bývalé vládnoucí komunistické strany v Polsku či Maďarsku vidíme jasný rozdíl oproti českému případu (Slovensko je specifický případ a dále mu bude věnována pozornost). V Polsku a Maďarsku se v průběhu 80. let 20. století utvořila uvnitř strany skupina intelektuálů, stavějící se proti dosavadnímu stylu vedení politiky strany. Jednalo se převážně o mladé straníky, kteří jako perspektivní kádři měli za sebou studium na univerzitách v západních zemích. Podobné proudy existovaly v určitých etapách i v jiných komunistických stranách. Jednotlivé proudy se od sebe lišily, ale můžeme nalézt jeden hlavní bod, který je spojoval - všechny tyto proudy měly za cíl humanističtější formu socialismu a vládní politiky jako celku. (Kopeček Lubomír; Transformace středoevropských

komunistických stran – polský a maďarský příklad; www.cepsr.cz; staženo 5.4.2012 15:26).

V Československu se tento proud prosadil již koncem 60. let v rámci Pražského jara a konceptu Socialismu s lidskou tváří. Po jeho neúspěchu byli ovšem tito reformátoři (stranickou rétorikou nazýváni revizionisté) ze strany vyloučeni a následně pronásledováni. V čele KSČ tedy stáli představitelé, jejichž pozice se odvíjela od odmítnutí a potlačení těchto reformistických názorů a proto nebylo vhodné prostředí pro emancipaci reformistického proudu v druhé polovině 80. let. A tak zatímco v Polsku a Maďarsku můžeme vidět pozvolný nástup těchto představitelů do vedoucích stranických pozic a s tím spojené i změny vládní politiky, tak v Československu byly tyto názory odmítány a potlačovány. Následkem toho byla strana totálně ochromena a neschopna reakce po listopadových událostech, neboť neměla alternativní koncept, který by mohla voličům nabídnout. A hlavně neměla ani osobnosti, které by dokázala postavit do svého středu. Ještě v průběhu roku 1989 dokonce vedení strany odmítalo jednat s bývalými vyloučenými členy strany z roku 1968, kteří byli sdruženi v hnutí Obroda. Z tohoto důvodu byla cesta k transformaci strany mnohem „delší“ a složitější než v okolních zemích, neboť v nichž již byli určité kroky udělány v rámci demokratizačních procesů a straníci si již přivykli, zatímco v Československu byl celý proces teprve na startu.

Jak dříve zmiňováno, specifickým případem bylo Slovensko. Poučení z krizového vývoje ve straně po roce 1969 nebylo na Slovensko uplatňováno tak důrazně jako v českých zemích a z tohoto důvodu se uvnitř KSS stále objevovaly názory, které navazovaly na myšlenky humanističtějšího pojetí socialismu a můžeme nalézt i podobnosti s názorovým vývojem v Polsku a Maďarsku. I z tohoto důvodu se do vedení strany dostali mladí reformní představitelé a velmi brzo došlo k rozkolu s KSČM. Bližší podrobnosti jsou součástí další části mé práce.

1.5 Změna systému

Pokud se pokusíme podívat na vývoj komunistických stran ve východní Evropě, který nastal po pádu jejich dominantního postavení, tak uvidíme, že se tento proces promítnul do širšího vnímání celého systému.

Vliv byl nejenom na politiku samotnou, ale také na komplexní systém jak z pohledu politiky, tak i z pohledu socioekonomiky. V politickém pohledu můžeme nalézt konfliktní linii transformace, která nám vytváří novou linii a to komunismus – antikomunismus, kde nám vznikají strany exkomunistické, nekomunistické a strany vzniklé z hnutí fóra (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytílek; 2005, str. 29). V českém prostředí nalezneme všechny typy. V rámci KSČS můžeme nalézt jasný příklad exkomunistické strany, jímž je SDL na Slovensku. Pokud bychom chtěli najít příklad v českém prostředí, tak se jedná o odštěpené strany od KSČM – Demokratickou stranu práce, Levý blok, stranu demokratické levice. A pokud se podíváme na závěrečný vývoj procesu přeměny KSČM tak nakonec vznikla komunistická strana, která se sice transformovala, ale stále ji můžeme zařadit do rodiny komunistických stran.

1.5.1 Relevance strany

Hlavním důvodem procesu transformace a debat ohledně tvaru a formátu strany bylo zachování relevance uvnitř stranického a politického systému. Základním úkolem proto, aby se strana mohla ucházet o přízvisko relevantní strana, je úspěšný volební výsledek. Jakmile strana dostane dostatek hlasů od svých voličů, může následně usilovat o relevanci v rámci politického útvaru, do něžž byla zvolena. Ač měla strana strach, toto se jí dařilo již od roku 1990. Tento bod relevance si zachovala a výrazně se tak odlišila od ostatních stran svého druhu v ostatních postkomunistických zemích. Relevance politické strany uvnitř zastupitelského úřadu lze vyhodnotit, dle Sartoriho definice. Strana musí mít koaliční, nebo alespoň vyděračský potenciál (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytílek; 2005, str. 43).

V případě KSČM můžeme ukázat, že strana měla vždy vyděračský potenciál. „Strana má vyděračský potenciál, pokud její existence nebo vznik ovlivní taktiku soutěže mezi stranami, a zvláště jestliže změní směr soutěže“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytílek; 2005, str. 43). Takto definoval vyděračský potenciál Sartori a u příkladu KSČ(M) to můžeme jasně ukázat. Ve volbách v roce 1990 bylo hlavním tématem vymezení se vůči této straně a její politice. To znamená, že politickou soutěž velmi ovlivnila. I v dalších obdobích i mimo sledovanou oblast této práce jsou zřetelné znaky, kdy ostatní politické strany musely svoji taktiku uzpůsobit přítomnosti KSČM. Pro pravicové strany to byl velmi často velmi jednoduchý cíl a bod volební kampaně a pro ČSSD to vždy znamenalo komplikaci, neboť se v obou komorách parlamentu nacházel silný (v Senátu méně silný) levicový partner. Nebylo s nimi však možné navázat oficiální vládní spolupráci, neboť by byly negativní v rámci samotné relevance v systému. ČSSD tak raději vytvářela koalici se středopravými politickými subjekty a díky této spolupráci musela deformovat svůj politický program.

KSČM je tedy plně relevantním politickým subjektem, kterým nikdy nepřestala být, ale stále se řeší, jak tuto stranu definovat, popsat či odborně zařadit. Michal Kubát si všímá toho, že ohledně KSČM se velmi mnoho diskutuje, popisuje se její vývoj, ale nikomu se nechce do přesné definice této strany. Toto vede navíc k tomu, že se objevuje mnoho teoretických pojmenování, avšak bez bližšího zdůvodnění (Kubát; 2010; 112) S tím je spojen i fakt, že mnoho autorů, definuje stranu jako antisystémovou, ale také již dále nepodává důkazy, kterými by své tvrzení podložili (Kubát; 2010; 112). Ohledně antisystémovosti KSČM se vedou a vždy vedly rozsáhlé debaty. Ihned po politické transformaci na počátku 90. let se rozhořela debata ohledně zákazu KSČM (tyto názory a návrhy se objevují velmi často po celou dobu existence KSČM; velmi často je to v předvolebním období – pozn. autora). K této otázce je třeba dodat, že jak ukážu ve své práci, tak strana již na počátku svojí transformace provedla změnu stanov, změnu programu a v současné době tedy není důvod proč jí zakázat. Zároveň se strana nestaví

proti systému tak, že by jejím hlavním politickým cílem bylo totálně změnit systém, jakmile by se dostali k moci. Z tohoto důvodu tvrdím, že se nejedná o antisystémovou stranu. Existují ale názory, že stranu nelze hodnotit podle toho, jak se prezentuje v této situaci, ale jak by se chovala, pokud by se dostala k moci. V tomto případě, jak by se chovala, pokud by dostala možnost vytvořit samostatně vládu (např. Kubát; 2010; 117). Zde je ale potřeba položit si otázku, jestli bychom se neměli tímto pohledem dívat na všechny strany a snažit se posoudit, jaké by byly jejich kroky, pokud by dostaly do rukou neomezenou moc. Domnívám se, že příklady z doby opoziční smlouvy nám ukazují, že i největší strany, o jejichž demokratičnosti a systémovosti nikdo nepochybuje dokážou prezentovat kroky, které bychom mohli nazvat jako kroky, které mají za cíl změnit systém.

1.5.2 Vliv změny systému

Stejně tak, jak se měnila KSČ(M) uvnitř, měnil se i celý stranický systém. I na tento vývoj musel se musela KSČ(M) naučit reagovat a vypořádat se s ním. Velmi důležitý byl vývoj hned na počátku roku 1990, kdy se chystal první svobodný volební boj. Veškeré relevantní politické strany, které dlouhodobě ovlivňují vývoj do dnešních dnů, položily základy v tomto období (max. osoby z těchto stran založily jiný politický subjekt – pozn. autora). Jelikož byla možnost svobodných voleb nastolena po dlouhém období, objevilo se mnoho subjektů a systém té doby bychom mohli nazvat jako atomizovaný, neboť vzniklo do voleb 1990 celkem 85 politických subjektů (Fiala, Mareš, Pšeja In Večerník, Matějů, 1998; str. 271). Nakonec se ale voleb zúčastnilo „pouze“ 13 politických koalic, stran a hnutí (Fiala, Mareš, Pšeja In Večerník, Matějů, 1998; str. 271).

Situace KSČ(M) byla dost složitá, neboť se musela vymezovat nejen vůči programu ostatních politických oponentů, ale i hlavní náladě celkových voleb, která byla brána jako lidový plebiscit ohledně budoucnosti komunismu, resp. spokojenosti národa s komunismem. Dalším významným bodem, jemuž

musela strana čelit, byl celkový pohled na charakter politiky. Jelikož primární politickou silou bylo Občanské fórum a hlavním cílem vymezit se proti komunistické minulosti, prosadil se i pohled na charakter politiky. Jako ideál byla prezentována vize Václava Havla a jeho nepolitické politiky. Na politické strany bylo pohlíženo s nedůvěrou, jako na něco, co sebou nese neblahé dědictví minulosti a politiku může stejně tak, anebo dokonce ještě lépe dělat široké lidové hnutí (Fiala, Mareš, Pšeja In Večerník, Matějů, 1998; str. 272). Stejně tak se musela strana vypořádat s konkurencí subjektů, které v následujících letech se ukázaly jako absolutně politicky pitoreskní.

Důraz na nepolitickou politiku, která bude reprezentována politickým hnutím a strana bude prezentována jako něco špatného nepřežil více jak jedno volební období, ale i tak bylo pro KSČ(M) ve sledovaném období velice těžké se politicky prosadit a vymezit vůči stranám, neboť všechny měli antikomunismus jako svoji hlavní vizi programu.

Je důležité určit si polohu KSČM v rámci stranického systému. Jak již bylo zmíněno, jedná se o relevantní stranu, která fungování stranického systému ovlivňuje a také trochu deformuje. Straně se rozhodně nepodařilo zaujmout pozici jednoho z dvou hlavních pólů stranického systému. Je jen otázkou, zda by se jí to podařilo, pokud by změnila název a prošla výraznou sociál demokratizací. Oproti jiným státům východní Evropy, tady totiž měla protivníka v klasické sociální demokracii, která zde mohla navázat na svůj dlouhodobý a historický proces fungování. Díky tomu u nás vznikl dualismus ODS – ČSSD, respektive politicko-stranické uspořádání, které nejvíce odpovídá klasickému pojetí dualismu (Strmiska In Strmiska (ed.); 1999; str. 20). Určitě se ale straně podařilo vybudovat silnou pozici, opoziční strany, které se daří držet podobnou pozici po celou dobu fungování a postupně stále více promlouvat do politického dění a vstupovat z izolace.

Pokud se podíváme na výhled do budoucna, který je mimo rámec této práce, tak se celkový vývoj systému jeví pro KSČM příznivě, neboť celková společnost demograficky směřuje ke stárnutí populace a bude se stále více zvyšovat podíl počtu důchodců ve společnosti. Tato skupina lidí vždy a všude

patří k jádru voličstva levicových stran, neboť jejich programy jsou pro většinu z nich mnohem příznivější. Navíc evropská finanční krize vede ke krizi legitimacy a podpory pravicových vlád. Důležitějším faktem pro KSČM je, že společnost se již nestaví a priori odmítavě k tomu, že by měla nepřímí vliv na vládu, kdyby například podpořila menšinovou vládu ČSSD. Vypadá to, že společnost je již velice „znehucena“ současným stavem a můžeme se tedy možná dočkat návratu komunismu k moci, i když zatím asi jenom nepřímo (<http://www.novinky.cz/domaci/265675-v-cesku-hrozi-navrat-komunistu-a-lidem-to-ani-moc-nevadi-vsimpl-si-die-welt.html>, staženo 13.5.2012; 9:28).

1.5.3 Reakce na změnu systému

Proces debat ohledně další budoucnosti strany měl určité fáze a témata. Ihned po událostech 17. listopadu se objevila témata a spousta názorů, které byly do té doby skryté. Problematické bylo, že se ve vedení strany neobjevili představitelé, kteří tento nový progresivní proud prezentují. Z členské základny se začaly ozývat hlasy, které prezentovaly hlavní potřeby změny. Ihned od počátku se objevují hlasy, o potřebě reformy organizaci strany, změnit pohled na možnosti prezentace názorů členské základny. Postupem doby se začali objevovat názory, že je nutné přeměnit programatiku strany a už se objevovaly i názory, že je potřeba začít uvažovat i o změně názvu. Členové strany, kteří uvažovali více do hloubky, tak si začali uvědomovat, že pokud je takový proces potřeba nastartovat, je nutné začít změnou celé ideologie strany, neboť nové myšlení, vedení a směřování strany není možné naroubovat na staré myšlení a ideologii.

Paradoxně nebo spíše úsměvně na mne působila vyjádření dlouholetých čelních představitelů strany, kteří veškeré demokratizační změny, přijaté stranou pod tlakem událostí prezentovali tak, že je ocení všichni členové strany, kteří díky nim dostanou možnost vyjadřovat názory, které jsou kritické nebo pouze odporující oficiálním názorům, aniž by byli obviňováni z revizionismu. Konzervativní členové strany toto odsuzovali jako zradu

ideálů a politiky, jež strana mnoho let prezentovala (Obnovit důvěru lidí v ideály socialismu; rozhovor s Karlem Urbánkem; Zdeněk Porybný; Rudé právo; 8.12.1989; str. 1). Úsměvné to je pro mne z toho důvodu, že tito lidé uvedené názory mnoho let odmítali a potírali a nyní je prezentují jako něco, co vlastně vždycky všichni chtěli a může to pomoci straně jako takové k tomu, aby byli všichni její členové spokojenější a zároveň mohli být i aktivnější.

Možnost svobodného vyjádření vlastního názoru bylo u některých členů obhajováno tím, že absence tohoto elementu vedla k pádu režimu. V rámci hierarchické struktury strany, bylo pečlivě filtrováno, jaká informace se pošle dále a jaká zůstane pouze na nejnižší úrovni, odkud vzešla. Pokud situaci přivedeme do absurdity, představitelé vrcholné linie vedení strany měli oprávněný dojem, že stranu a stát vedou správně, neboť nepřicházela žádná kritika z vlastních řad. Opak byl ale pravdou. Pokud došlo k případné kritice, byla vyřešena na úrovni, odkud vzešla a dále se ze strachu neposílala. Jiří Schafer to kritizoval: „Na řadu negativních jevů jsme mnoho let upozorňovali, ale naši kritiku nikdo nebral v úvahu. Kritika uvnitř strany byla málo účinná, byla potlačována tím, že na ni nikdo nereagoval. To vedlo členy k lhostejnosti. Proto musela nakonec přijít kritika zvenčí. A to je, domnívám se největší vina funkcionářů okresních výborů strany, že filtrovali informace o názorech a skutečné situaci v členské základně“ (Jiří Schafer; Důslednou očistu strany In Z diskuzí na okresních konferencích KSČ; Rudé právo; 13.3.1990, str. 7). Otázka svobodného vyjadřování a hlavně otevřené možnosti prezentovat alternativní názor či dokonce formovat vlastní názorovou platformu byla v počátečním období sledované etapy velmi kladně hodnocena a brána jako obrovský přínos pro celou stranu a také společnost.

Ke změně vnitřní struktury byla strana také mírně donucena, protože společně se zákonem o politických stranách bylo potřeba ukončit fungování strany založené na stranických jednotkách, které byly formovány v zaměstnáních. Strana s tím začala bojovat zakládáním nejprve uličních jednotek a až následně poté Základní organizace strany, které byly organizovány a vedeny na lokální úrovni. Ozývaly se ovšem názory, že situaci

není třeba řešit, dokud nebude jasně zákonem dáno, zda je toto možné a či nikoliv. Někteří zastánci konzervativních proudů varovali před podlehnutím tlaku a opuštěním pozice, které si strana dlouhodobě budovala.

Další věc, která byla spojena s celkovým změnovým procesem a s čímž se musela strana vyrovnat, byla obměna vedoucího aparátu a jeho typu. Zatímco do této doby byly stranické orgány vedeny profesionálním aparátem, který byl propojen se státním aparátem. Ve sledovaném období se naopak strana musela vypořádat s tím, že v kritickém období stranu začnou vést lidi, kteří to dělají na amatérském principu a ve svém volném čase. Navíc s tím byl spojen úbytek členů strany. Ten se dostavil i přesto, že strana nesáhla k přeregistraci členů. Členská základna přes veškeré pohyby zůstala velmi početná, ale oproti bývalému stavu se jednalo o razantní změnu.

Jak je vidět, témat a prostorů pro debatu se otevřelo mnoho a členové strany toho ve velké míře využili. Bylo potřeba brát v potaz varovné názory, že není možné soustředit se pouze na vnitřní přerod strany, neboť by to znamenalo, že se strana příliš odcizí voličům a dostane se mimo jejich podporu. Strana tedy musí zvládat dvoukolejný proces, v jehož rámci dokáže reagovat na vnitrostranické problémy a zároveň bude reagovat na aktuální společenské dění, k němuž dokáže vyjadřovat svoje stanoviska, která budou zajímavá pro voliče (Jak se na situaci díváte?; rozhovor s Miroslavem Válkem; Václav Pergl; Rudé Právo 14.2.1990; str. 3).

1.6 Krize socialismu

S tímto termínem se setkáváme dost často v debatách ohledně komunistického hnutí po sametové revoluci. Je zajímavé, že se tak velmi rychle po listopadu objevuje tolik názorů, které po dlouhou dobu mlčely.

Pokud chce komunistická strana, ať už by se jmenovala jakkoliv, oslovit voliče a získat si jejich podporu, je potřeba se vypořádat s problémem, do

kterého se dostala základní ideologie. Pojem socialismus, který vychází z latinského pojmu socialis – společenský (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socialismus>; staženo 22.7.2012; 12:10) prošel historicky mnoha proměnami. Pokud se na něj podíváme dnešním pohledem, tak asi nejčastějším vysvětlením bude nedemokratická forma vlády prezentována komunistickými stranami, která byla založena na centrálně plánované ekonomice. Málokdo si vzpomene na teze raného socialismu a málo kdo i na teze marxismu jako takového. Ještě horší situace byla ve sledovaných letech, kdy byla silně antilevicová nálada společnosti a pojem socialismus byl téměř sprostým slovem. I sami představitelé KSČM si uvědomovali, že pojem socialismu „pro většinu lidí ztrácí smysl a vyprazdňuje se“ (Michael Kroh; Socialismus včera, dnes a zítra In Čada; 1991; str. 33). Zároveň si ale uvědomují, že se jedná o ideologii, která v sobě nese ideály, za které bojovali velmi dlouhou dobu a za které se vyplatí bojovat dál. Velmi důležité je samozřejmě odstranit vrstvu „přidružených“ tezí, které se nabalily a které nemají se socialismem nic společného. Tyto přidružené teze vedly k degeneraci a vyprázdnění pojmu socialismus. Na představitelích KSČM je, aby dokázali provést obnovu socialismu a představili lidem jeho takovou verzi, která je přiměje k tomu, aby se pro ně stal zajímavou vizí a vizí, kterou budou voličsky podporovat a prosazovat.

V tomto místě je potřeba zaujmout kritický pohled. Michael Kroh přináší několik pohledů, které musí strana dle něj při novém „nastavení socialismu“ brát v potaz. Je třeba si uvědomit, že stalinsko-leninská monopolizace moci je interpretace marxismu, která je již zastaralá a pro moderní dobu nepoužitelná. Pokud tato strana nepochopí, tak skončí na periferii zájmu a bude reprezentovat pouhou radikální a marginální část voličstva (Michael Kroh; Socialismus včera, dnes a zítra In Čada; 1991; str.44). Radikálnější názory, které také volaly po radikální destalinizaci strany, mluví o tom, že je potřeba se obrátit hluboko do minulosti, neboť například dle zástupců DFK, byl prvním krokem, který vedl k deformaci socialismu, již rozchod se šmeralovskou koncepcí demokratického komunismu a naopak přijetí

stalinismu do formy vedení strany. Tento krok sebou přinesl velmi negativní jevy (Prohlášení DFK; Rudé právo; 20.2: 1990; str. 4).

Na první pohled to vypadá, že Kroh volá po reinkarnaci klasického marxismu, ale ani to není dle něj správná cesta. Je potřeba si uvědomit, že pozice na pracovním a politicko sociálním trhu se změnila. Kapitalismus se dokázal přizpůsobit požadavkům dělnické třídy. Uspokojil její určité potřeby a dokázal překonat i prvotní problémy s nezaměstnaností spojené s průmyslovou revolucí. Je tedy potřeba začít pracovat jinak, zaměřit se na kompletní rozvoj člověka, prezentaci myšlenek, které budou dnešnímu člověku blízké a pomohou ho přitáhnout k socialismu. Společnost má stále možnosti a chuť objevit nějakou post-kapitalistickou společnost, která by více vyhovovala lidskému naturelu, je ale potřeba najít cestu, jak toho dosáhnout, a to je dle Kroha cíl, který by měla komunistická strana pomocí inovovaného socialismu dosáhnout (Michael Kroh; Socialismus včera, dnes a zítra In Čada; 1991; str.45-47). To že je potřeba nějak upravit marxismus, v případě, že má být stále základem ideologie komunistické strany, si uvědomovali všichni. Každý to ale viděl rozdílně. Například zástupci DFK tvrdili, že je potřeba marxismus zbavit leninismu, který se již přežil a přinesl s sebou pouze problémy, které byly spojeny následně se stalinismem (Prohlášení DFK; Rudé právo; 20.2: 1990; str. 4).

Zároveň je potřeba si uvědomit, že marxismus nelze zastřešit pod komunismus. Pokud budeme v rámci komunistické strany hledat nové pojetí socialismu, musíme se také vymezit vůči jednotlivým formám socialistického hnutí, které se k myšlence komunismu hlásily. Pokud se podíváme do historie, najdeme mnoho názorových proudů, které se prohlašují za komunistické a nelze je zároveň charakterizovat jako marxistické (Charvát, 2007, str. 86 a 87). Při hledání budoucnosti v rámci socialismu, je tedy potřeba se vypořádat nejen s marxismem, ale také se vymezit ve vztahu s leninismem, stalinismem či trockismem. Zároveň je také potřeba nastavit si nějaká pravidla spolupráce s anarchistickými hnutími.

Chci tím říci, že hledání východiska krize socialismu bylo širší otázkou, než jenom vypořádání se s minulostí v rámci komunistického hnutí ve východní Evropě, ale také nastavení nové dimenze vztahů s ostatními ideologiemi, které se ke komunismu hlásí. Velmi důležitou částí je eurokomunismus, který se stal cestou dalšího vývoje u západoevropských komunistických stran, s nimiž se snažila KSČ(M) navázat počátek spolupráce. Tento krok je velice důležitý, jestliže má strana opravdu nějaké internacionalistické tendence a chce se zapojit do celosvětového levicového hnutí. Strana se musí rozhodnout, což povede k zařazení do rodiny komunistických nebo socialistických stran.

1.6.1 Hledání nové ideologie

Pokud členská základna přijme tezi, že socialismus je v krizi a forma, do které vklouzl za 40 let samovlády je deformovaná a nereformovatelná, musí přijít další krok. Strana se musí pokusit najít nějakou novou ideologii. I přestože se jedná již o poměrně erudovanější diskuzi, tak se objevovalo mnoho názorů, jak dále směřovat. Pouhé „očištění“ marxismu od balastu stalinismu by bylo velmi krátkozraké a problematické. Kroh si uvědomuje, že tento postup by stranu postavil v očích veřejnosti pouze jako snahu o taktický manévr, který má za cíl získat jen politické aktuální body. V tomto pohledu s ním souhlasí Rudolf Reiner, který je ochoten si uvědomit, že „je potřeba totální rekonstrukce marxistické teorie, aby interpretace našeho učení odpovídala jejímu duchu a metodě, aby se zabránilo scholastické zatuchlosti, jež byla tak příznačná pro období nedávno minulé“ (Rudolf Reiner; Jakou teorii potřebujeme; Rudé právo; 14.2.1990; str. 11). A zároveň si i uvědomoval, že nastalo pro tento proces ideální období, neboť již není možné nalézt člověka, který by měl monopol na správnou interpretaci marxismu. Aby bylo možné nalézt novou a zajímavou podobu marxismu, tak je potřeba zbavit ho militantních a vojenských prvků, které v něm přebývají. Aby byla nová ideologie založená na marxismu vhodná a schůdná pro občany, je potřeba, aby

došlo k jejímu zjednodušení a vrátili se do ní hloubka, humánnost a svoboda. (Rudeolf Reiner; Jakou teorii potřebujeme; Rudé právo; 14.2.1990; str. 11). Strana se musí radikálně zbavit všeho negativního z minulosti a jenom tak mohou lidé uvěřit tomu, že to s obrodou a přeměnou myslí vážně. Zde se ovšem objevilo místo, kde docházelo k častým rozporům mezi komentáři a názory členů strany. Jednalo se o hloubku a rozsah toho, co je třeba odmítnout z minulosti a co s sebou táhnout dále. Některým kritikům se totiž zdálo, že se strana staví negativně k až zbytečně příliš věcem z minulosti. Že by se dalo najít mnohem více pozitivních věcí a příkladu za 40 let vlády a strany a nejenom se omlouvat a kritizovat minulost.

Kroh se snaží prezentovat myšlenku, že pokud strana nedokáže sama objektivně a kriticky zhodnotit minulost, nemá šanci v budoucnosti uspět. V podobné situaci jsou všechny tradiční politické strany, které se ucházely o přízeň voličů v prvních volbách. Všechny musely reflektovat svoji minulost. V otázce KSČ je potřeba umět odpovědět lidem na otázku, proč došlo k takové deformaci myšlenky, kterou tolik lidí podporovalo a která se zdála být prospěšná pracujícímu lidu. (Michael Kroh; Potřebujeme novou ideologii; Rudé právo; 12.1.1990; str. 9). Ovšem objevují se i názory, že jenom tento proces nestačí. Že i v případě, že strana kriticky zhodnotí svoji minulost a tuto kritiku přijme, tak ji to nemusí vůbec pomoci v rámci dalšího politického boje a je potřeba zajít ještě mnohem dál (Karel Beneš; Nový název strany?; Rudé právo; 19. 1. 1990; str. 6). Ovšem nejen jasné zhodnocení minulosti, ale také čitelné reakce na dění v přítomnosti, které bude odpovídat tomu, jaký dlouhodobý program strana představí pro voliče. To jsou základní body na nichž by měla nová ideologie stát, aby se mohla stát úspěšnou (Peter Weiss; Odchod přežitého, těžký zrod nového; Rudé právo; 28.3.1990; str. 9). V tomto se dá se všemi debatujícími souhlasit. Pokud má strana vystupovat pod novou ideologií, je potřeba, aby v jejím rámci představila jasné stanovisko, které zaujala ke svojí minulosti a krokům, které podnikala. Jestliže se jí toto podaří, může získat zpět důvěru voličů, neboť jim bude jasné, že i samotná strana si uvědomuje, že učinila chyby. A jak je známo, umění přiznat chybu a omluvit

se za ní, může přinést více bodů, než sebe prezentace jako bezchybného jedince².

Pokud se na to podíváme z pohledu dneška, dá se říci, že díky vývoji, který ve straně nastal po Prostějovském sjezdu, jsme se nikdy takového kritického zhodnocení minulosti nedočkali a to je možná neuralgický bod, který drží KSČM stále mimo vládní křesla a v očích většiny voličů jako sílu, jenž nechtějí, aby opět aktivně rozhodovala o dění v této zemi.

Při hledání nového ideologického směřování měli všichni komunističtí ideologové jasno v tom, že opuštění cesty socialismu je pro ně nepřijatelné. Snaha o vybudování sociálně spravedlivé společnosti je cíl, který ve vizi pro třetí tisíciletí musí hrát stále hlavní roli a být cílem, kterého se bude strana snažit dosáhnout. Je ovšem důležité vidět všechny věci v souvislostech, které jsou spojeny s aktuálním stavem světa. Pokud chce v budoucnu socialismus uspět, musí být schopen uspokojit lidské potřeby lépe, než jakýkoliv jiný systém a zejména hlavní nepřítel kapitalismus. Peter Weiss se například dívá na zhodnocení minulosti a představuje dvě možnosti, které strana má. Za prvé je třeba si uvědomit, že socialismu byl v socialistických zemích pouhou deformovanou formou životaschopného modelu, který byl uskutečňován kvůli ideálům sociální spravedlnosti, anebo budeme socialismus prezentovat pouze jenom jako jednu z dalších sociálních utopií (Peter Weiss; Odchod přežitého, těžký zrod nového; Rudé právo; 28.3.1990; str. 9). Pokud se podíváme na dějiny kriticky, stejně jako Weiss, tak se určitě jednalo o deformovanou podobu čehokoliv, co mělo být prospěšné lidu. U druhého bodu, ale není možné dát jasnou odpověď, neboť na celkové zhodnocení není dostatek studijních příkladů. Weiss reaguje i na případné výtky, že se ukázalo, že socialistické zřízení, které má za cíl sociální spravedlnost se neukázalo být ideálním. Dle něj není možné hodnotit pouze této deformované formy, která je známa a naproti tomu se ukázalo, že ani pluralitní společnosti založené pouze na soukromém vlastnictví není ideálním řešením. Toto ideální řešení je třeba

² Věřím, že tento názor nemusí všichni sdílet, ale mnoho psychologických a ekonomických analýz to potvrzuje. Bohužel si myslím, že v českém politickém prostředí není reálné předložit adekvátní příklad toho, že by někdo dokázal přiznat své pochybení, postavit se odpovědnosti a omluvit se a nést následky svého činu.

hledat a nabídnout novou formu socialismu, která bude založená na ideologii, jež bude otevřená různým názorům a hlavně založená na demokratických premisách (Peter Weiss; Odchod přežitého, těžký zrod nového; Rudé právo; 28.3.1990; str. 9).

1.6.2 Sebe prezentace a nová úloha strany

Důležitým bodem, před kterým strana ve sledovaném období stála, je vnímání sebe sama jako reprezentanta lidu. Musí si odvyknout od toho, že se nelze sebe prezentovat jako reprezentant celého lidu, pracujícího lidu. Strana si musí uvědomit, že se musí prezentovat jako reprezentant svých členů a sympatizantů, neboť o nich ví, že je v „zádech“ má a může se na ně spolehnout. A díky tomu může promlouvat jejich jménem (Michael Kroh; Potřebujeme novou ideologii; Rudé právo; 12.1.1990; str. 9). Tímto názorem se Kroh opět dostával do polemiky s kritiky, neboť zaznívaly názory, že komunisté stále zůstávají reprezentantem pracujícího lidu a lidu, který bude negativně snášet následky politické a hlavně ekonomické transformace a že je nepřijatelné, aby od této pozice ustupovala.

Ať bude nová ideologie strany jakákoliv, tak se všichni navrhovatelé shodují na tom, že její prezentace a prosazení nesmí jít cestou shora dolů, ale její přijetí musí být výsledkem celostranické debaty a následné shody na její podobě.

V rámci nové ideologie se objevují nová utopická témata či vize. V reakci na Michaela Kroha se Jan Lipavský snaží jít ještě dál a prezentuje nejen pohled na změnu KSČ, ale rád by změnil celou společnost. Prezentuje obavu, že pokud se politika stane volebním zápasem, tak je poté jenom krůček k tomu, aby se zápas přeměnil v boj, a z politiky se stalo bojiště. Pokud se má KSČ měnit, tak by se mělo změnit, tak aby s sebou neslo myšlenky lepší společnosti, které se vyhne politický boj. Cílem musí být pluralitní společnost, která bude založena na aktivitě občanů, kteří budou mít opravdový zájem o politiku. Ideálem je podle něj aby „nová KSČ prosazovala princip společenské

oponentury vlastní činnosti a jejího přínosu prostřednictvím jiných stran a naopak. Aby širokou oponenturu uvnitř i vně sebe považovala za základ svého vlastního rozvoje i rozvoje ostatních stran (Jan Lipavský; Nová „Ideologie“ – KSČ 2000; Rudé právo; 26.1.1990; str. 7). Uvědomoval si, že ostatní strany nemají zájem nějak spolupracovat na rozvoji KSČ, ale ta by měla být vizionářská a pomáhat ostatním stranám v jejich vlastním rozvoji a rozkvětu. I když si uvědomoval, že to pro stranu bude v tomto momentu znamenat přísun opovržení, nadávek a podezření.

Dalším z utopických či bizarních nápadů byl návrh Jiřího Schafera, který okresní konferenci prezentoval návrh, aby se OV KSČ stal zřizovatelem provozovny služeb, která by se následně stala útočištěm pro členy strany, kteří kvůli své politické angažovanosti a hlavně příslušnosti přišli o své stávající zaměstnání (Jiří Schafer; Důslednou očistu strany; Rudé právo; 23.3. 2012; str. 7).

Můžeme tedy vidět, že pokus o nové ideologické směřování strany s sebou přinesl mnoho debat a názorů. Můžeme nalézt velmi erudované a odborné návrhy, jak naložit se základní marxistickou ideologií a jak ji hlavně uzpůsobit aktuálnímu dění. Můžeme se dočíst i kritik, které v tom vidí zradu ideálů, za které komunisté v minulosti krváceli a dostaneme se až k absurdním návrhům o zaopatřovatelské roli strany.

1.7 Opoziční pozice strany

Po celé sledované období, a také po celou dobu existence až do dnešních dní, se pohybovala komunistická strana v opozici v obou komorách Parlamentu České republiky. Na nižších úrovních byla situace jiná, ale pro potřeby práce sledujeme centrální linii strany. Podoba této opozice se po celou dobu vyvíjela a měnila. Po sledované období, ale můžeme říci, že se jednalo o opozici, která byla pro vládní a i ostatní parlamentní strany v pozici persona

non grata. To znamená, že se jednalo o stranu, s kterou se nejedná, nemluví a nežádá se od ní její hlasy. V posledních letech se ale situace změnila. Má to ovšem spojitost i s vývojem celého politického systému. Na počátku 90. let byla pozice pravicových stran a vlád velmi silná a nebylo tak potřeba snažit se získat hlasy komunistických poslanců. O tyto hlasy neměly zájem ani ostatní opoziční poslanci. V období po volbách v roce 1990 byla opozice velmi slabá a navíc velmi rozštěpená a nedal se najít společný postup vůči vládě. K tomuto musíme ještě přičíst silně antikomunistickou náladu společnosti, kdy by jakýkoliv pokus o spolupráci s KSČM znamenal okamžitou sebevraždu z pohledu voličské přízně. Michal Kubát takový stav opozice popisuje jako fragmentovanou a polarizovanou levicovou opozici (Kubát, 2010, str. 92).

Celá opoziční situace je paradoxní navíc v tom, že opozice se vždy po volbách nejprve vnitřně vyrovnává s tím, že ve volbách prohrála a proto je v opozici. Zatímco pro KSČ(M) byly volební výsledky vždy brány pozitivně, neboť se ani s takovým výsledkem nepočítalo (pohled autora).

Situace, která v této době panovala, velmi ztížila použití klasických teorií opozice k popisu českého, resp. československého případu. Určitě se dá ztotožnit s názorem Roberta Dahla, že aktuální pozice politické opozice není pouze otázkou aktuálního politického dění a postavení strany, ale jedná se o komplexní pohled a chápání politicko – sociálního systému (Kubát, 2010, str. 56). KSČM stabilně získává přes 10% hlasů v parlamentních volbách a jedná se tedy o velmi silného politického hráče. Její koaliční potenciál je ale nulový, neboť je to politicky nepřipustné spojit se veřejně a ještě k tomu na vládní úrovni s komunistickou stranou³. Ve sledovaném období můžeme vidět také problém v tom, že celá opozice byla velmi nesoudržná a ovlivňovalo to tak její pozici. Robert Dahl rozděluje opoziční strany podle toho, jaké mají cíle v rámci politické soutěže. V jeho klasifikaci jsou komunistické strany specifické v tom, že jejich cílem je změna struktury politického systému. Tento bod je odlišuje od demokratických socialistických stran (Kubát, 2010,

³ V posledních letech se jedná hlavně o nulový VEŘEJNÝ koaliční potenciál, neboť spolupráce při hlasování není pro strany již tak ostrakizující a velmi často je využívají k prosazení zájmů. Tento přístup je vlastní stranám z obou pólů politického spektra.

str. 61). Dovolím, si tvrdit, že ve sledovaném období a ani nyní toto cílem strany nebylo. Členové strany věděli, že již není cesty zpět a není možné znovu usilovat o nastavení systému, který zde byl již v minulosti prezentován občanům. V českém prostředí by každá politická strana, která by se dostala k moci s ústavní většinou měla za cíl změnit strukturu politické moci (volební systéme zejména) tak, aby to pro ní mělo výhodné následky v příštích parlamentních i všech lokálních volbách. Nedával bych tedy tento požadavek pouze ke komunistické straně.

Klaus von Beyme bere v potaz pozici opoziční strany v posttřídní společnosti, kdy se opoziční strana již musí vymanit z pozice reprezentanta jedné dílčí třídy, ale musí se snažit oslovovat a získávat i jiné voliče a další skupiny (Kubát, 2010, str. 63). Zde je vidět soulad s novým pohledem na fungování strany, který prezentoval Ransdorf (viz dříve), že se strana musí oprostít od pozice reprezentanta pouze dělnické třídy.

Na počátku 90. let bylo velmi složité ukotvit se v rámci opozice, neboť tady nebyla žádná zkušenost s opozicí a vytvářením opoziční politiky. Zejména pokud se na to podíváme ve spojitosti s KSČM. Neboť KSČM se již od roku 1944 snažila opozici eliminovat, oslabovat a hlavně ovládat. Od roku 1948 již dokonce likvidovat a označovat za nepřátele státu.

1.8 Postavení levice

At' se v rámci stranické budoucnosti KSČ(M) mluvilo o jakékoliv vizi do budoucna, vždy se mluvilo o levicové straně. V rámci vnitrostranických debat se nevyskytovaly názory, že by se strana měla stát středovou, nebo dokonce tíhnout k pravici. Pokud se objevovaly nějaké názory o posunu, jednalo se spíše o posunech v rámci levicové části spektra, kde se objevovaly názory od posunu k levému středu, až k posunu do pozic krajní levice. U všech názorových platform tedy vidíme důraz na státní zásahy do ekonomiky, které

mají za následek přerozdělování peněz od bohatších k chudším prostřednictvím státního aparátů. V otázce státu měly tyto proudy také jasno. Stát by měl být silnější, sekularizovaný. V těchto názorových postojích je vidět klasický levicový postoj (Charvát, 2007, str. 15). Další typický příklad nalezneme v otázce internacionalizace strany, který se ale ne vždy projevoval podporou členství v EU (Charvát, 2007, str. 15). Právě na základě této otázky, se v budoucím vývoji členové strany rozcházelí a vznikaly různé názorové rozepře, i když už v budoucích letech nevedly k otevřenému vzniku názorových platforem.

V momentě, kdy se na české politické scéně začaly objevovat i jiné levicové politické subjekty, které razily umírněnější levicovou politiku, tak se začaly objevovat také názory, že KSČM je ultralevicovou stranou. Tato charakteristika měla svoje opodstatnění v tom, že na české politické scéně nebyla etablována strana, resp. se nedostávalo pozornosti, která by razila radikálnější levicovou politiku a názory. Při bližším zkoumání je jasné, že taková strana tady byla a je a vznikla právě z názorové platformy uvnitř KŠČ(M), v jejímž čele stál a stojí Miroslav Štěpán. Problematika určení ultralevicového charakteru strany je problematičtější již od určení samotného pojmu. Na rozdíl od ultra pravice, tak v tomto případě neexistuje shoda na definici tohoto termínu. Ještě více problematičtější je to ve východní Evropě. I v českém prostředí můžeme vidět anarchistické skupiny, které můžeme označit jako ultralevicové. Radikální levicové subjekty to měly mnohem těžší, než ultrapravicové, neboť musely bojovat s problémem odkazu minulosti. Ohledně začlenění KSČM mezi ultralevicové strany se vedou spory. S tímto zařazením nesouhlasím, neboť strana se prezentuje moderní demokratickou levicovou politikou, programem i stanovami.

Ve sledovaném období byla problémem nemožnost jednat o spolupráci těchto subjektů s KSČ(M), neboť ve společnosti existoval negativní vztah s těmito subjekty (Charvát, 2007, str. 18). Naproti tomu v současné době již můžeme vidět zastánce anarchistických názorů, jak se dokážou shodnout se zástupci komunistických hnutí a spolků na určitých kritických bodech v rámci současné

politické reprezentace. Samozřejmě nikdy nemůže dojít k totální shodě, neboť silný stát je něco, proti čemu ze zásady anarchistická hnutí bojují.

Opět v porovnání s ultrapravicovou scénou, zde byl ve sledovaném období patrný rozdíl, neboť subjekty na krajní pravici se snažily spolupracovat a společně se profilovat. Rozdíl byl také v tom, že parlamentní zástupce SPR-RSČ byl pro tyto subjekty možným partnerem k jednání a spolupráci.

1.9 Netransformace strany

Proces transformace strany měl tu výhodu, že probíhalo v klidu oproti okolí. KSČM byla totiž ve sledovaném období v relativní mediální izolaci. Pokud se její zástupci snažili prezentovat svoje názory, činili tak většinou pouze ve stranických mediálních prostředcích, neboť ostatní sdělovací prostředky izolovali přístup zástupců KSČM do svého informačního prostoru.

Tohoto vnějšího klidu mohla strana využít a dosáhnout v procesu transformace mnohem dále. Pokud se podíváme na vnitřní debatu, vidíme, že nakonec se vítězem stalo konzervativní křídlo, které odmítlo výraznější změny, zejména pokud by se mělo jednat o název. Hlavní problém, jak již bylo zmíněno, byl v tom, že se nenašla výrazná osobnost, která by prezentovala reformnější ráz politiky a přitáhla k sobě větší masu lidí. V okolních státech se vždy jednalo o osobnosti, které za sebou neměli nějakou výraznou funkcionářskou kariéru a nebyli tak ve společnosti příliš zkompromitováni. KSČ se nepodařilo takovouto osobnost s výrazným charismatem nalézt. Spousta osobností, které se následně ukázali jako charismatické a schopné prosadit své názory a získat si podporu odešla již v období krátce po revoluci do jiných politických subjektů a začali budovat kariéru tam. Paradoxně se tak poté do vedení KSČ(M) dostali lidé, kteří byli v době vlády komunistické strany ve stranické hierarchii níže, nebo s mnohem méně významnými funkcemi, než lidé kteří následně reprezentovali antikomunistickou novou vládu a státní reprezentaci.

Když budeme komparovat situaci s komunistickými stranami v okolních státech, vidíme, že se nepodařilo postavit do čela strany lidi, kteří by se nebáli

„bouchnout do stolu“ nastavit svoji vizi a poté ji prezentovat členské základně jako budoucí vizi strany. Záleželo by poté pouze na členské základně, jak se k tomu postaví, jestli tuto vizi přijme a ztotožní se s ní či nikoliv a stranu opustí. Pro stranu by to mělo zajímavý demokratizační prvek, neboť se provedlo očištění členské základny a dále by se strana mohla spolehnout na lidi, kteří se s novou stranickou strategií ztotožňují. V tomto případě strana ztratila velmi výraznou výhodu, kterou za celou dobu existence vybudovala a to silnou vnitrostranickou disciplínu, díky které byli členové strany zvyklí přijmout a plnit úkoly stranického centra (toto se ukázalo na případu, kdy komunističtí poslanci zvolili prezidentem Václava Havla – pozn. autora). Ano strana chtěla a změnila ráz vnitrostranického fungování, když opustila demokratický centralismus, ale mohla ho ještě využít k nastolení reformnějšího obrazu strany a jejího dalšího směřování.

Nedovoluji si tvrdit, že strana vůbec nezreformovala, to není pravda. Strana musela projít úpravou svého fungování, neboť je něco naprosto jiného fungovat jako vládnoucí strana s obrovským aparátem a téměř neomezovanými zdroji příjmu, a oproti tomu jako strana, která je zbytkem společnosti ostrakizována a musí si najít svoje místo v politickém spektru. Také je sporné hodnotit, jestli bylo pro stranu vhodné, že nakonec rezignovala na snahy o změnu názvu a příklon k sociálně demokratické politice. Okolní státy nám ukazují, že můžeme nalézt příklady, kde tato cesta vedla k úspěchu a reformovaná strana se stala silným hráčem politické soutěže a následně se dostala i k moci (Polsko). Jsou však vidět i případy, kdy tato strategie nevyšla a strana se dostala mimo voličské spektrum a zachránila se pouze vstupem do jiného subjektu (Slovensko).

Český příklad byl specifický tím, že pozice komunistické strany byla velice silná a její vnímání společností také velmi výrazné. Bohužel pro stranu výrazně negativní. Jsem toho názoru, že i pokud by strana změnila svůj název, tak by byla společností stále brána jako komunistická, měnící název pouze ze zřejmých důvodů změnila název. Stranu by volila stále identická skupina voličů. Názorným příkladem je strana Levý blok. Jednalo se postkomunistický subjekt, plný bývalých členů KSČ(M), který byl mediálně velmi výrazný. Velmi jasně

prezentoval svoji levicovou politiku i odlišnost od komunistické strany a přesto se mu nepodařilo získat úspěch ve volbách, neboť společnost na ně stále pohlížela jako na bývalé komunisty, převlečené pouze do nového kabátu za účelem osobního úspěchu.

Zároveň si myslím, že tento příklad byl posledním hřebíčkem do rakve jakýmkoliv snahám o výraznější reformu strany, jež by se odklonila od komunistického názvu a programu. Představitelé strany pozorovali, že se jejich podpora stále pohybuje na podobné úrovni, čemuž mohou vděčit disciplinované členské základně. Pokud má někdo zájem o levicovou nekomunistickou politiku, je pro něj mnohem zajímavější dát tento hlas ČSSD. Zároveň může stranu do budoucna těšit, že tvrzení se ukazuje neplatným, že KSČ(M) není potřeba zakazovat, neboť postupně vymře. Již po dobu 20 let má strana volební zisky na podobné úrovni, což znamená, že vymírající část voličů nahrazují nové mladé síly, s kterými nikdo nepočítal.

Charismatickou osobou, která měla dovést stranu přes krizi po pádu její 40-ti leté vlády, byl Jiří Svoboda. Svoboda byl, a po politickém angažmá stále je, filmový režisér. Členem strany byl od roku 1975 až do roku 1993 (Dufek, Drda; 2006; str. 35) Tato osoba možná splňuje kritéria charismatického člověka, který není příliš výrazně spjat s minulým režimem, resp. se s ním nenesou negativní konotace, které by vycházeli právě z tohoto spojení. Jeho obrovskou nevýhodou byla neznalost vnitřního fungování strany. Jednalo se opravdu o člověka, jehož cílem bylo zreformovat stranu a posunout jí, ovšem ne směrem k sociálnědemokratické orientaci, ale vytvořit z ní radikálně levicovou stranu (Dufek, Drda; 2006; str. 36). Chtěl vytvořit stranu, zajímavou a sympatickou pro mladé intelektuály, kteří budou mít zájem o levicovou alternativu dalšího vývoje. Rozhodně měl za cíl demokratizaci strany a zapojení demokratických postupů a přístupů do vnitřního fungování strany. I přes jeho zájem o transformaci strany, s čímž si spojoval i změnu názvu, dostával se rozbrojů s představiteli ostatních názorových platforem, které měly za cíl zase posun spíše k sociálnědemokratizaci strany. Za jeho předsednictví straně tak vznikly všechny výrazné odštěpené

subjekty (resp. se ustanovila názorová platforma, která se následně odštěpila-pozn. autora).

Přestože měl za cíl reformu strany, velice trpěl nedostatkem znalostí o fungování a vedení strany a ke spoustě věcí přistupoval příliš naivně a idealisticky. Sice se rozcházel s členy strany, kteří byli spojeni s negativními jevy strany z minulosti, ale choval se k nim tak, že věřil v jejich morální vývoj a odpovědnost a že případně vyvodí osobní odpovědnost a stranu sami dobrovolně opustí. Věřil, že takto se strana zbaví špatných kádrů, očistí se a podstatně se tak zjednoduší proces její transformace (Dufek, Drda; 2006; str. 38).

Tento romantismu v pojetí očisty strany se mu vymstil. Podařilo se mu sice do strany nalákat několik příznivců a vytvořit si jádro svých podporovatelů, ale nikdy nebyl přijat konzervativní členskou základnou a byl stále brán spíše jako nutné zlo, které straně pomůže překonat negativní konsekvence, které strana měla ohledně vnímání většinovou společností (Dufek, Drda; 2006; str. 38). Politické angažmá nakonec stálo Jiřího Svobodu málem život, neboť byl 5. prosince 1992 ve svém bytě napaden útočníkem, který ho velmi vážně pobodal (http://www.sds.cz/docs/prectete/10let/aten_svo.htm, staženo 12.5.2012, 10:05). Jiří Svoboda zakončil své účinkování na pozici předsedy KSČM na Prostějovském sjezdu v roce 1993, kdy již nekandidoval, Do čela strany se dostal Miroslav Grebeníček, který je reprezentantem konzervativního křídla a dá se říci, že jeho nástupem skončila doba názorových platform a nastala doba jednotné strany, jak v názorech, tak v prezentaci a ideologii. Alespoň navenek takto strana vystupuje a prezentuje se až do dnes.

2 Strana demokratické levice

Specifickou částí vnitrostranické debaty o další budoucnosti strany byla část, vedená představiteli KSS. Postavení KSS bylo výrazně ovlivněno tím, jaká byla po celou dobu vlády KSČ jejich pozice. Ač se dle stanov strany jednalo o federální politickou stranu, tak KSS byla plně podřízena pražskému

vedení a jednalo se pouze o loutkovou vládu nad stranou. V období 1. republiky se představitelé KSS dobrovolně začlenili pod české vedení. V období Slovenského štátu existovalo samostatné vedení KSS, které fungovalo v ilegalitě. Po roce 1945 byla KSS samostatnou strukturou, díky tomu získali komunisté výhodu nad ostatními subjekty politického boje. I když je jasné, že tajně bylo řízeno opět z pražského centra. Po roce 1948 bylo rozhodnuto, že již není potřeba, aby bylo vedení KSS samostatné a celková politika byla vedena z Prahy. Na konci 60.ých let došlo k federalizaci státu, ale vedení KSS zůstalo plně podřízené Praze. Tento stav přetrval až do konce roku 1989. (Kopeček; 2007; str. 183). Z tohoto důvodu nedokázalo její vedení adekvátně zareagovat na situaci, která po 17. listopadu 1989 nastala. Jelikož pražské centrum mělo dost problémů samo se sebou, tak již nedokázalo plně reagovat i na vývoj na Slovensku. Vedení KSS v čele s Ignácem Janákem v reakci na prohlášení VPN přijalo 26. listopadu prohlášení, kterým podpořilo zrušení monopolu strany na vládu a de facto tak podlehl tlaku ulice a ukázalo, že není schopno nějaké samostatné činnosti (Kopeček; 2007; str. 184). Paradoxní ale bylo, že i přesto, že vedení strany de facto kapitulovalo, tak odmítalo přijmout nějakou osobní odpovědnost a rezignovat na svoje pozice. Dne 6. prosince 1989 ale přeci jen vedení strany rezignovalo a do svolání nového sjezdu se vedení strany ujal Akční výbor. Jeho složení bylo paradoxní, neboť se v něm objevili reformní představitelé, kteří se rekrutovali z bratislavského ústavu Marxismu leninismu v čele s Peterem Weissem a Pavolem Kanisem, ale také tehdejší předseda parlamentu Rudolf Schuster. Momentem utvoření Akčního výboru se do vedení strany dostali lidé, kteří měli reformní názory a také výrazně nižší věk. Postupem času někteří členové Akčního výboru opustili a vydali se cestou politického úspěchu v jiných politických subjektech. Členové, kteří zůstali, razili proreformní kroky a z toho důvodu se mohla KSS vydat na cestu transformace v moderní levicovou stranu sociálně demokratického typu. (Kopeček; 2007; str. 184 a 185).

Jak již bylo zmíněno, ve vedení KSS se ocitli reformněji smýšlející představitelé, kteří do každé debaty již od počátku přicházeli s jasnými

požadavky na co nejrychlejší transformaci strany, na jejímž konci bude moderní demokratická levicová strana, která bude velmi populární pro voliče a díky tomu si vybuduje velmi silnou pozici ve stranickém a politickém systému.

Již v prosinci 1989 (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 142) proběhl mimořádný sjezd KSS, který nejen že vyloučil nejvíce zkompromitované členy strany, ale hlavně přijal Akční program, kde prezentoval svoje názory na nutné změny uvnitř strany a jejího fungování. „Jeho cílem je aktivizovat komunisty pro novou ideovou, organizační a akční jednotu strany, jako základního předpokladu znovuzískání důvěry pracujících a mládeže. KSS chce být moderní politickou stranou, chce vést dialog se všemi politickými silami, hledat a vytvářet platformu pro sjednocování se v zájmu blaha a služby lidu. Za základní úkol do řádného sjezdu považuje očistu svých řad od všech, kteří zneužili funkce pro osobní prospěch“ (Václav Pergl; Pro novou ideovou, organizační a akční jednotu strany; Rudé právo; 18.12.1989; str. 1). Jak je vidět, představitelé KSS se hned od konce roku 1989 dokázali jasně vymezit a ukázat pravidla, podle nichž chtějí fungovat a dosáhnout nějakého cíle a výsledku. Jejich ambice byly vysoké, avšak ukazovalo se, že není tak snadné jich dosáhnout, neboť ne všichni členové jsou takto reformě naladěni a při prosazování nastavených cílů se celý proces brzdil. Ovšem problematický proces ukázal další otázky, které bylo potřeba řešit. Nebo by se spíše dalo říci, že ukázal na nutnost řešení představených otázek. Jelikož bylo otázek k řešení mnoho a ochota k jejich naplnění nebyla vždy 100%. KSS tedy nakonec prezentovala jako klíčovou otázku programový přerod, neboť pokud se podaří schválit a uvést do praxe nový program, který bude odpovídat zásadám moderní levicové demokratické strany, tak se bude mnohem snáze dosahovat úspěchu i v ostatních debatovaných otázkách ohledně změn (Klíčová otázka – programový přerod; Rudé právo; 23.1.1990; str. 1).

Ve straně fungovala dvě křídla: Platforma socialistické orientace a Platforma komunistické obnovy KSS. Platforma socialistické orientace byla navázaná na vedení strany a jejím cílem byla transformace strany v moderní sociálně demokratickou stranou. Pomoci jim v tom měli časté kontakty s postkomunistickými stranami v Polsku a Maďarsku, nebo dokonce kontakty se západními sociálními demokraty. Cílem Platformy komunistické obnovy bylo v podstatě další fungování strany na principech známých z období komunistické vlády. Převaha reformního křídla byla znatelná a posílená tím, že měla většinu ve vedení strany. (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 104).

Jedním z hlavních tvůrců požadavků KSS byl Peter Weiss, který dokázal již na počátku roku 1990 dost jasně prezentovat, co je dle něj potřeba k tomu, aby se strana posunula dopředu a dokázala změnit svoji pozici. Již v lednu 1990 napsal ve své stati v Rudém právu: „Dnes máme jen dvě možnosti: Buď se rychle a důsledně ideologicky, organizačně a zřejmě i změnou názvu přeměníme na moderní evropskou levicovou stranu s vlastní originální identitou, s přitažlivým a reálným programem a silnými politickými osobnostmi, jak jsme si to předsevzali na mimořádném sjezdu KSČ, nebo se nedokážeme důstojně zbavit neostalinistického balastu a postupně se budeme měnit na sektu, která ztratí ve společnosti reálný vliv“ (Jediné východisko – rázná obroda strany; Rudé právo; 30.1.1990; str. 1). Podobné názory a jakoby otevření debat jsme mohli slyšet či číst od více členů strany, ale většina z nich již následně nepřicházela s nabídkou do diskuze nebo dokonce s návrhy, které by mohly pomoci se straně do této pozice dostat. Toto není případ Petera Weisse. Ten naopak dokázal velice precizně prezentovat a prosazovat návrhy na změnu celého systému strany. Podle něj bylo klíčové, aby si straníci a strana jako taková uvědomili, že vnitrostraničná demokracie a názorová rozdílnost dostala zelenou a pomohla tak straně k obrodě a znovuzískání podpory voličů. Pokud by strana stále trvala na staré politice jediné pravdy, která bude navíc šířena z centra do jednotlivých ZO, tak by se nikdy nezbavila starých deformací. Souhlasil s názorem, že je potřeba provést „personální

audit“ ve straně, kterému se podaří odstranit ty nejvíce zkorumpované členy. Již několikrát bylo v práci zmíněno, že byl poměrně výrazný souhlas v otázce kritického zhodnocení minulosti strany. Weiss zde šel ještě dál, pokud se má strana intelektuálně posunout dále, musí si uvědomit a kriticky vyhodnotit informaci, že stav do kterého se dostala, si způsobila sama,. To že se ve straně nenachází dost intelektuálů, kteří by dokázali nabídnout reálnou alternativu dalšího vývoje, která by mohla straně pomoci překonat současný problém, je způsobeno hlavně tím, jak byla prováděna vnitrostranická kontrola názorové palety jednotlivých členů. (Peter Weiss; Odchod přežitého, těžký zrod nového; Rudé právo; 28.3.1990; str. 9).

Nová, reformovaná komunistická strana by měla stát na principu demokratického socialismu, který jí jasně zařadí do rodiny moderních a demokratických socialistických stran a bude zajímavá i pro ostatní levicové strany. A to nejen u nás, ale i ve světě. Na těchto názorech je zajímavé, že vidíme přesah nutnosti reformy, neboť v mnoha člancích a příspěvcích už čteme komentáře, že je nutné spolupracovat s ostatními levicovými stranami nejen z důvodu překonání negativního patosu, ale hlavně proto, aby se podařilo vystavit silný levicový blok, připravený reagovat na voliče, kteří budou postiženi novou pravicovou politikou a budou hledat někoho, kdo lépe ochrání jejich zájmy.

Výsledky voleb v roce 1990 s sebou přinesly obtíž v tom, že spousta členů strany propadla náhlému entusiasmu a euforii, protože již nebylo potřeba stranu dále měnit, neboť uspěla u voličů. Představitelé KSS se proti tomuto pohledu velmi výrazně stavěli a uvědomovali si, že je potřeba nadále bojovat a snažit se stranu přetvářet v moderní sociálně demokratickou stranu (Peter Weiss; Labyrint politiky a ráj rozumu; Rudé právo; 28.9.1990; str. 1). Eduard Šebo ukazoval, že strana již nemá důvod setrvávat na své komunistické vlně a Peter Weiss to doplňoval tím, že další přerod je pro komunistickou stranu jedinou možností, jak si zajistit existenci do budoucna. Pokud by strana zůstala zakonzervována, tak dle Weisse to může znamenat krátkodobý úspěch,

ale do budoucna to bude znamenat propad komunistické strany do marginality. (Peter Weiss; Labyrint politiky a ráj rozumu; Rudé právo; 28.9.1990; str. 3).

Na sjezdu strany v říjnu 1990, který se konal v Prešově, se stal znovuzvoleným předsedou Peter Weiss (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 104). Dále byl prosazen nemarxistický program strany. Reformní křídlo navíc prosadilo změnu názvu strany Komunistickou stranu Slovenska – Stranu demokratické levice. Proces odstranění první části názvu měl být pouze v rukou ÚV a jeho dalšího rozhodnutí

Postupem doby se ukazovalo, že rozdíly v KSS a KSČM jsou nejen v pohledu na další směřování strany, ale také v názoru na další budoucnost strany. Zatímco na české straně se řešilo jak stranu změnit a obnovit, tak na slovenské se mluvilo o tom, že komunistická strana již nemá budoucnost a pokud ji někdo chce prezentovat a přiživovat, měl by se z nového subjektu odloučit. Proto Šebo navrhoval oddělené stranické subjekty, Weiss mluvil o reformě strany jako o jediné možnosti pro budoucnost a například člen VV ÚV KSS Vlado Raučina o socialistické alternativě jako o jediném smysluplném odůvodnění existence strany: „Máme už jen jednu šanci – nabídnout lidem, kteří ještě ve straně jsou, a těm kteří již odešli, nové možnosti, alternativy. Já jsem pro socialistickou alternativu, což znamená definitivně rozchod s minulostí spojenou s chybami komunistické strany. Novou stranu pak v žádném případě nestavět na jakémkoliv ideologickém náboženství.[...] Je tu základ pro stranu integrující pozitivní myšlenky prvotního komunistického ideálu a sociálně demokratického pragmatismu“ (Zdeněk Smíšek; Jak zpět do společnosti – rozhovor s Vladem Raučinou; Rudé právo; 3.10.1990; str. 1 a 5)

Poněkud umírněněji se k budoucnosti stavěl Pavol Kanis, který stál v čele federativní KSČS. Podle něj bylo také potřeba pokračovat v transformačním procesu strany, neboť společenský vývoj může straně přinést politické příznivce a body. Ale pouze za předpokladu, že se bude již jednat o stranu reformovanou a stranu, která bude schopná voličům nabídnout morálně „nezávadné“ členy a zajímavý program. (Václav Pergl; Federace je

nevyhnutelná – rozhovor s Pavolem Kanisem; Rudé právo; 10.10.1990; str. 3) Nikde ale u něj nenajdeme radikálnější zmínky o tom, že je potřeba opustit komunistický název a nejlépe vytvořit stranu úplně novou.

ÚV na konci ledna rozhodl o vyškrtnutí Komunistické strany Slovenska z názvu strany. Sice se proti tomu silně postavili členové Platformy komunistické obnovy, ale Platforma socialistické orientace využila své převahy. Navíc bylo rozhodnuto, že v rámci konce formální kontinuity proběhne přeregistrace členské základny. Do konce roku měl také proběhnout sjezd „nové“ strany. (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 105).

Na prosinec 1991 byl tedy do Trenčína svolán sjezd SDL. Do této doby se přeregistrovalo asi 47 tisíc lidí. Členská základna tedy klesla asi na 1/10 původního počtu. SDL se ale i přesto mohla prokázat nejširší členskou základnou. Na sjezdu byl schválen nový program, odsuzující formu, kterou strany vládla v letech 1948 – 1989. Strana si dala za cíl stát se plnoprávným členem socialistické internacionály. Ovšem zatím nebudila velkou důvěru u západoevropských sociálně demokratických stran. (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 106).

Nespokojení členové, sympatizanti Platformy komunistické obnovy, ze strany vystoupili a založili dva politické subjekty, které se následně spojily a vznikla opět Komunistická strana Slovenska, která se ovšem až do voleb 2002 nedostala do parlamentu. Rok 2002 znamenal první volební úspěch.

Představitelé strany těmito kroky dokázali, že je strana schopná transformace v moderní levicovou stranu. Sama SDL se prezentovala jako levicová strana, která souhlasí se změnami po roce 1989. Ovšem stavěla se proti tvrdým dopadům transformace na slovenské občany, byla proti obrovskému rozsahu restitucí a privatizace. Postupem času se začalo měnit i vnímání strany ze strany veřejnosti. Společnost již pomalu upouštěla od pohledu, že se jedná o nástupnickou stranu KSS, ale začal převládat pohled, že

se jedná o novou levicovou sílu. Strana se snažila vybědnout z politické izolace i tím, že se do dalších voleb spojila s ostatními levicovými subjekty, hlavně s historickými sociálními demokraty. Sociální demokraté v tom viděli možnost, jak zabránit dalšímu volebnímu neúspěchu. Byla podepsána dohoda o předvolební spolupráci a vypadalo to, že již nestojí nic v cestě budoucí úspěšné spolupráci. Ovšem Sociálně demokratická strana Slovenska (SDSS) získala jako kandidáta na předsedu Alexandra Dubčeka. Ten si dal za podmínku kandidatury ukončení spolupráce SDSS s SDL. Nakonec tedy oba subjekty kandidovaly samostatně a SDSS opět propadla, s počtem asi jen 4% hlasů. (Kopeček In Hloušek, Kopeček (EDS); 2002; str. 109).

Po volbách 1992 se SDL stala druhou neúspěšnější stranou za HZDS. V parlamentu zůstávala v opozici, která ale plnila vůči menšinové vládě HZDS velmi konstruktivní roli. Snažila se stát členem koalice, ale HZDS neměla zájem dělit se o moc. Postupem času se tedy strana přeorientovala na politiku, která měla za cíl předčasné volby, jež by mohly stranu vynést k moci.

3 Vznik KSČM

Ještě před volbami v roce 1990 musela strana vyřešit jeden problém, který její struktury měly. Byl to problém, který měla nejen KSČ, ale vlastně celý stát. Rozdílný vývoj obou celků státu a jeho historické kontexty hrály významnou roli po celou existenci státu. Za komunistického režimu byly tyto rozdíly a jejich efekty uměle tlumeny, s výjimkou Pražského jara (Šafaříková a kol.; 1996; str. 106). Zastřešující stranou byla KSČ, která měla plnit roli federální strany, pod níž spadají strany národní. Zatímco na Slovensku fungovala KSS, tak v Čechách žádná podobná strana neexistovala. 31. 3. 1990 proto proběhl ustavující sjezd KSČM, jejíž vznik měl tento problém vyřešit

(Kubát; 2003; str. 91). Prvním předsedou se stal Jiří Machalík. Další změnou bylo, že zkratka pro federální Komunistickou stranu Československa se změnila na KSČS. Na 18. Sjezdu KSČS v listopadu 1990 byla přijata struktura strany, kdy federální KSČS, de facto zastřešovala KSČM a KSS, která již měla v této době změněný název na KSS – SDL’.

Volby 8. a 9. června 1990 (Krejčí; 1992; str. 56) skončily pro stranu poměrně úspěšně, neboť se stala druhou nejsilnější stranou po OF na počet mandátů, ale v celém širokém předsednictvu federálního shromáždění měla pouze 2 členy (Cigánek; 1992; str. 132,133). Ovšem znamenaly i ovzduší, které vedlo ke sporům uvnitř strany. Výsledky voleb ukázaly, že se strana může vydat dvěma cestami. Buď zůstat komunistickou stranou modernějšího rázu anebo se stát hlavní silou v levicovém spektru, což znamenalo velkou řadu reforem a de facto projít sociáldemokratizací. Tato cesta je obecně brána jako základ pro budoucí politický úspěch bývalé vládnoucí strany (Grzymala-Busse; 2002; str. 73-74). To že se reformy nekonaly, mělo za následek nejenom spory uvnitř strany, ale také stále větší ideové rozcházení s KSS – SDL’, která těmi reformami prošla. Ostatní levicové subjekty příliš ve volbách neuspěly, ale voličský potenciál tady pro ně existoval. Jejich hlavní aktivitou v této době byla snaha vytvořit souvislý nekomunistický blok. ČSSD se dokonce spojilo s Obrodou, což znamenalo nevoli u části členů, ale zároveň tím strana vytvořila jakousi mezní hranici, kterou není ochotna překročit při navazování spolupráce s levicovými subjekty.

13. – 14. 10. 1990 se v Olomouci konal 1. Sjezd KSČM (Hloušek, Kopeček [EDS.]; 2002, str. 89). Zde přišla na řadu pozice Demokratického fóra uvnitř strany, resp. její přínos pro fungování strany. Obecně byla její prospěšnost

brána v tom, že se skrze ní dařilo navazovat kontakty s ostatními levicovými subjekty. Ovšem předseda strany Machalík tehdy rasantně odmítl představu o zastřešení KSČM pod nějaký subjekt, který by zastřešoval levicové strany. Strana odmítla i další reformy, které by jí pomohly vytvořit si přijatelnější obraz pro společnost. Tak alespoň změnila osobu v čele strany a předsedou byl zvolen Jiří Svoboda. Na sjezdu byl přijat také program strany, který stanovil za hlavní cíl strany demokratický socialismus, zároveň se ale přihlásili k tradici sociálně-demokratického hnutí a i k etapám komunistického hnutí, kdy se stalo součástí fronty demokratických sil. Dále byl přijat i organizační řád a teze ekonomického sociálního programu KSČM.

4 Demokratické fórum komunistů

Pokud v celé práci mluvím o vzniku různých názorových platforem uvnitř KSČ, což bylo umožněno novým náhledem na fungování strany, tak je potřeba si uvědomit, že první krok se odehrál již v listopadu 1989, kdy vzniklo Demokratické fórum komunistů, jehož základem byli lidé, kteří se již předtím srocovali ve Společnosti Bohumila Šmerala. Ústřední postavou byl Miroslav Grossman. DFK navázalo určité kontakty také s Obrodou. Před mimořádným sjezdem KSČ ve dnech 20. a 21. prosince 1989 vydalo DFK prohlášení, kde se snažili představit svoje postoje a požadavky na vedení strany (Malíř, Marek; 2005; str. 1414).

DFK tvrdilo, že reprezentuje 60 000 členů strany, ale zastupuje vlastně většinu společnosti, která dle výzkumů stála dále o socialistický vývoj společnosti, který bude založen na přeměně KSČ a její politiky, nebo ji bude muset reprezentovat jiná politická síla, umožňující pokračování státní politiky, jenž bude mít velice silné socialistické prvky a myšlení. DFK totiž uznávalo názor, že existuje mnohem více politických stran, které mohou reprezentovat

levicovou politiku a rétoriku a komunistická strana si tak nemůže přisvojovat monopol na socialismus. Dokonce si uvědomovali, že je potřeba ve straně udělat výrazné reformy, aby se nakonec KSC neustala problémem socialismu, který by ho srážel k zemi a škodil ve společnosti. Tyto změny musely vycházet se sebereflexe celé strany. DFK stále vidělo, že KSC opakovaně představuje deformovaný obraz socialismu. Jeho fungování a prezentace je založená na nedemokratických principech a způsobech jednání. Navíc v ní stále působí různé mafie, které v minulosti nespravedlivým způsobem koncentrovaly do svých rukou reálnou moc v oblasti ekonomie, politiky a organizace a stále jí drží a využívají ve svůj prospěch. Je třeba odříznout tyto nekalé součásti strany a oprostít se od minulosti. (S čím jde DFK na mimořádný sjezd; Rudé právo; 20.12.1989; str. 3)

Představitelé DFK se již na počátku debat o další existenci strany a její přeměně snažili zareagovat na všechna témata, která se v té době objevila. Můžeme ale vidět, že se jednalo o názorovou platformu, která vyjadřovala nespokojenost s určitými aspekty fungování a života strany, ale nevidíme u nich ve většině případů reálné návrhy na to, jak situaci ve straně změnit a jak dále reagovat a co změnit.

- DFK požadoval změny v personální oblasti. Podle DFK byl nezbytně nutný, příchod nových lidí a to na všech úrovních. Zároveň navrhovali zrušit funkci generálního tajemníka a nahradit jí funkcí předsedy a úřadujícího tajemníka strany. Musejí být nastaveny demokratické metody a principy pro vnitřní fungování strany. Zároveň bylo potřeba vytvořit prostředí, umožňující fungování názorových a ideových proudů. Strana je navíc musí plně respektovat.
- Bylo nutné, zrušit demokratický centralismus a prohlásit ho za překonaný. Tento princip zrušil zpětnou vazbu ve vnitřním fungování strany a způsobil koncentraci moci v rukou jednotlivců resp. vládnoucích skupin.
- Musí být vytvořen nový demokratický organizační řád, skrze nějž by se utvořila nová struktura a stranický aparát. Ten současný by měl být rozpuštěn

a nový by se měl vytvářet za pomoci nového organizačního řádu a nových metod.

- Je potřeba, aby se strana vypořádala se svojí minulostí a postavila se jí čelem. DFK požadovala, anulování výsledky pohovorů se členy KSČ v tzv. krizových letech. S těmito lidmi bylo třeba jednat a nabídnout jim možnost znovu se zapojit do fungování strany.

(S čím jde DFK na mimořádný sjezd; Rudé právo; 20.12.1989; str. 3)

Představitelé této platformy si uvědomovali, že pokud chtějí v rámci reformy strany uspět, tak je potřeba začít razit a prezentovat reálnou politiku změn a ne jenom politiku kritiky. Snažili se prosadit do vedení jednotlivých regionálních stranických organizací. Tato platforma sama sebe prezentovala jako velice silnou v rámci KSČ a odhodlanou bojovat o její přestavbu. Ale pro její budoucnost a pozici sehrál velmi důležitou roli již mimořádný sjezd KSČ, který se konal v 20. – 21. 12. 1989 v Praze (Vladimír Handl. Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci. In Gjuričová, Kopeček; 2008; str. 92), kde se nepodařilo přijmout takové kroky a změny, se kterými by byli představitelé DFK plně spokojeni a došlo tak k rozkolu. Část příznivců založila novou politickou stranu Československé demokratické fórum (Malíř, Marek; 2005; str. 1415).

Druhá část zůstala uvnitř strany a snažila se bojovat dále a stále o nich bylo slyšet (DF(K) nekončí, nadále působí v KSČ; Rudé právo; 6.2.1990; str. 1 a 2). DFK si dala za hlavní cíl být konstruktivní opozicí vůči vedení KSČ. Pod pozicí opozice si ale představují pozitivní postoj a přínos. Opoziční názory by měly vést k tomu, že se strana okyslíčí a pomůže novým názorům k tomu, aby se dostal mezi členskou základnu a dalo se o nich dále diskutovat (Prohlášení DFK; Rudé právo; 20.2.1990; str. 4). Jedním z jejich členů byl i Miroslav Ransdorf, který velmi aktivně přispíval do debat o další budoucnosti strany, ale i ostatní příznivci si zachovali pozici a stále bojovali o nový obraz strany do budoucna. Například politický mluvčí Josef Kašuba přišel se zajímavým pohledem, jak by se dal celý proces obrody strany provést. Jako ideální příležitost viděl vznik KSČM. Tato „nová“ strana mohla být dle pohledu DFK

ideální příležitostí, kde si vyzkoušet, jak by mohla strana fungovat na základě nového myšlení v rámci řízení strany (Václav Pergl; Nejsme postranními kritiky – rozhovor s Josefem Kašubou; Rudé Právo; 27.3.1990, str. 2). Pro DFK byla nastalá situace těžká a trochu schizofrenní, neboť samo sebe vždy prezentovalo jako platformu, která je otevřená spolupráci se všemi politickými subjekty na levé straně politického spektra a tím pádem i ČSDF.

5 Moderní levicová strana

Pokud sledujeme debaty ohledně transformace KSČ(M), tak se vždy dozvíme, že je potřeba, aby se strana změnila v moderní demokratickou a levicovou stranu. Mnoho členů tak debatovalo o nutnosti něčeho, pod čím si nedovedli nic konkrétního představit. Přestože existovala shoda na určitých bodech, některé věci nebyly stále jasně dané. Mnoho diskutujících tak mluví o potřebě změny vnitřní struktury strany, o potřebě nového vnitrostranického uspořádání, o nové ideologii či o případné změně názvu. Opakovaně také zazněl argument, že je potřeba, aby se komunistická strana změnila v moderní demokratickou levicovou stranu, která bude západního ražení a pro zahraniční levicové strany se stane partnerem k jednání. Tento mezinárodní bod by byl bonusem celého procesu, hlavním cílem měla být možnost stát se hlavní levicovou silou v Československu prezentující pracující lid.

Když byla tato otázka položena do členské základny, tak se také nedostalo příliš odpovědí, které by přinesly nové významné poznatky. Nechtějme ale od prostých řadových členů něco, co nepřinesli ani hlavní teoretici transformace strany.

Pokud se podíváme na hlavní názory, které se objevily, můžeme vidět, že se mluvilo hlavně o tom, že se strana musí naučit přijímat moderní trendy a informace, jež doba přináší. Mluvilo se o nutnosti opustit od dogmatismu, který je spojen s marxismem leninismem, zbavit se byrokratického

centralismu v řízení strany. Strana by měla být založena na morálních vlastnostech a při každém jednání a informování by měla být základním znakem pravda. Velmi často opakovaným bodem byla nutnost toho, aby při vytváření nových názorů a politiky úkolovala členská základna vedení strany a ne naopak.

Strana měla být otevřená novým názorům a jednání s reformními proudy. Pod moderní stranou si někteří představovali výrazné individuality v čele strany, s nimiž se dokáží voliči identifikovat.

„Moderní politická strana v současných podmínkách musí splňovat mnoho předpokladů. U naší komunistické strany je to především rozchod s tuhým centralismem a stalinistickými metodami...“ (Zdeněk Žingor; Základním znakem je pravda; Rudé právo; 11.1.1990; str. 9) „Moderní strana musí být skutečně moderní: svým programem a myšlením. Tedy odrážet stav společnosti na konci 20. století, a ne 19., jak to do dnešní doby někdy vypadalo. Strana musí být moderní svými formami a metodami práce. Rozsáhlý a strnulý aparát by měl vystřídat podstatně menší, ale výkonnější, které využije i moderní výpočetní techniku.“ (Jiří Koníček; Základním znakem je pravda; Rudé právo; 11.1.1990; str. 9). „Termín moderní politická strana? Snad tím říkáme, že chceme vůbec být politickou stranou, ne prorostlým organismem typu strana – stát, stát – strana.[...] Slovem moderní snad naznačujeme, že nechceme být staromódní a chovat se jako socialistické dělnické strany minulého století. Nechceme být ideologicky zkostratělí, bazírovat na poučkách, ale využívat moderní techniku, spolupracovat s experty, starat se o volební úspěch“ (Zdeněk Masopust; Základním znakem je pravda; Rudé právo; 11.1.1990; str. 9). Je tedy vidět, že pod pojmem moderní strana si členové nedokázali představit konkrétní věci, ale spíše souhrn pouček a představ.

Členové vedení strany se snažili modernost strany prezentovat tak, že se bude jednat o stranu, která projde auditem členské základny, vedení, ideologie, programu a vedoucích metod. Je potřeba zbavit se myšlení, které je založeno na obranářství a útokům oproti opozičním myšlenkám.

Moderní strana by měla hlavně spočívat v tom, že dokáže reagovat na hluboké změny ve společnosti. Dokáže se přizpůsobit nové hodnotové orientaci lidí, novému myšlení. Aby se následně mohla prezentovat jako levicová, tak je jasné, že bude primárně prezentovat názory levicových voličů.

Velkým příznakem modernosti měla být hlavně otevřenost dílčím rozdílným názorům, které nebudou nijak trestány a postihovány. Pokud bude strana vnitřně demokratická, otevřená dílčím názorům, můžeme o ní mluvit jako o moderní politické straně, jež má šanci na volební úspěch.

Ani vedení strany nepodalo jasnou odpověď, co si pod pojmem moderní strana představuje, „KSČ je nutné proměnit v aktivní politickou sílu, v moderní politickou stranu otevřenou novým iniciativám. Jedině zásadní změny charakteru, postavení a vnitřního života strany vytvoří předpoklady k tomu, aby se mohla plně podílet na rozvoji moderní demokratické a socialistické společnosti“ (Návrh akčního programu KSČ; Za demokratickou socialistickou společnost v ČSSR; Rudé právo 5.12.1989; str. 5).

Tato tematika se také objevuje u jednotlivých názorových platforem, které se prezentují a snaží se tak získat podporu v rámci členské základny. Většina z nich představila svůj pohled na to, co si pod pojmem moderní levicová demokratická strana představuje.

Demokratická platforma v KSČM svou vizi prezentuje takto: „Máme o moderní levicové straně jasné představy. Jde nám o to, vytvořit kvalitativně novou stranu, jejíž vnitřní život by byl iniciován řadou platforem, vzájemně spojených základními ideově programovými cíli, stranu s účinnými mechanismy, znemožňujícími vznik nové totality, stranu svobodných lidí, hluboce oddaných ideálům demokracie a sociální spravedlnosti, a uvést ji do života“ (Ivan Hálek, Michael Kroh, Pavel Šefl; Demokratická platforma v KSČM k volbám 1990; Rudé právo; 5.6.1990; str. 5). „Moderní levicovou stranu si představujeme jako sjednocení platforem a jim odpovídajících politických proudů a směrů, v němž převládají horizontální vztahy. Jedině pružná organizační výstavba umožní straně reagovat na dynamiku společenského vývoje a profilovat osobnosti schopné ji reprezentovat na

veřejnosti, v parlamentu a ve vládě, vystupovat ve sdělovacích prostředcích. To předpokládá naprostou svobodu projevu, soutěž myšlenek a koncepcí“ (Ivan Hálek, Michael Kroh, Pavel Šefl; Demokratická platforma v KSČM k situaci ve straně; Rudé právo; 20.6.1990; str. 3). Je tedy vidět, že Demokratická platforma má jasnou představu v tom, že moderní dle nich znamená, že se strana bude skládat z jednotlivých platform, které budou mít společné základní premise politiky, ale dále budou vystupovat separátně a budou prezentovat trochu rozdílné názory. Můžeme zde vidět jasné ovlivnění Občanským fórem a vizí nepolitické politiky Václava Havla. Zástupci Demokratické platformy v KSČM si představují moderní politickou stranu jako zastřešující hnutí, reprezentující dílčí názory, které jsou založeny na podobných myšlenkách. Ale samo OF nakonec ukázalo, že takovýto koncept je v politické soutěži nepoužitelný, neboť takovýto subjekt nemá žádné prvky jistoty a spolehlivosti.

Můžeme tedy vidět reálný nápad, co je myšleno moderní stranou, ale absolutně nepoužitelný. Nemůžeme se tedy divit, že pro členskou základnu byla tato debata poměrně cizí a nesrozumitelná.

Demokratické fórum komunistů vidělo moderní demokratickou levicovou stranu jako prostor pro vnitřní opozici, která povede vedení strany k tomu, aby debatovalo a bylo připraveno upravit svoje názory dle toho, jak se debata dále vyvíjí. Velmi důležitým bodem pro ně bylo, že pokud se nepodaří transformaci provést, tak je nejlepší variantou stranu rozpustit a založit novou, která bude již od počátku vystavěna na moderních zásadách.

Samosprávný klub komunistů se zaměřil především na to, co znamená v moderní době a v moderním pojetí levicová strana. Ovšem při některých formulacích je problematické zařadit je mezi kroky, vedoucí k modernizaci strany.

Neboť hned jejich první bod, jak by měla vypadat levicová strana moderní doby, zní takto: „Být stranou levicovou znamená usilovat o politiku změn, vývoje a pokroku ve prospěch a hlavně prostřednictvím těch, jimž vývoj dosud skutečné šance neposkytl, byť jsou předními protagonisty. Dosáhnout

uplatňování talentu a schopností skutečně všeho lidu“ (Miroslav Formánek; Samosprávný klub komunistů – další názorová platforma?; Rudé právo; 18.6.1990; str. 3). Zde jsme svědky poměrně dlouhého názoru, který vystupuje ve prospěch všeho lidu, ale přitom je poměrně složitý a nesrozumitelný. Dále pak prezentuje levicovou stranu moderní podoby takto: „Levicová strana se důsledně orientuje na samosprávu. Svobodné uplatnění je možné jen tak, že si lidé ponechávají a snaží se zesílovat své skutečné svrchované rozhodnutí, byť část svých mocí delegují na své mluvčí a zástupce. Vládne – li lid sám a samostatně, mění se politický život postupně v seberegulaci. Pokud se demokracie nevyvíjí v samosprávu, zplní. Demokracie pro nás není anarchie, ani pouhý důraz na svobodu vlastní akce, ani na samosprávu, spojujeme ji s odpovědností za svobodu ostatních, za společenský prospěch, s odpovědným ekonomickým, kulturním a mravním jednáním. Varujeme před oddělováním demokracie od ekonomiky. [...] Aby mohla strana pomáhat účinně prosazovat samosprávnou tendenci ve společnosti, musí být sama na samosprávných principech budována a v souladu s nimi také fungovat“ (Miroslav Formánek; Samosprávný klub komunistů – další názorová platforma?; Rudé právo; 18.6.1990; str. 3). Je vidět, že Samosprávný klub komunistů chtěl pomoci členům strany a nabídnout jim materiál k diskusi ohledně moderního pojetí levicové strany tak, jak oni ji prezentují, avšak myslím, že se mu nepodařilo odprostit se od ducha projevů a informací minulosti. Neboť většina informací je řečena velice vzletně a rádo by odborně, ale pro většinu lidí velmi složitě k pochopení.

Pro Zelenou platformu by strana byla moderní, pokud by se jí podařilo zásadně prosazovat myšlenky ochrany přírody a pro Marxisticko-leninský klub nebylo vůbec potřeba, aby se strana pokoušela o nějakou ráznou modernizaci.

Jiří Machalík, předseda KSČM, prezentoval pojem moderní levicová strana takto: „Sto procentně víme, že komunistická strana nesmí být už nikdy sešňorována do nějakých škatulek. Měla by být dynamická, schopná reagovat na podněty zvenčí, schopná slyšet názory komunistů i bezpartijních.

Sympatizujících i těch, kteří s námi nikdy nebudou sympatizovat. Vždycky by měla být její činnost pod kontrolou celé členské základny i veřejnosti. Pro moderní politickou stranu by mělo být samozřejmé, že se nebude uzavírat sama do sebe a snažit se pouze podle svých představ přetvářet svět (Vlastimil Bradáč; Když je někdo neschopný, nemá co dělat v žádné funkci – rozhovor s Jiřím Machalíkem; Rudé právo; 16.8. 1990; str. 3)

Je tedy jasně patrné, že velká část debat ohledně budoucnosti strany se nesla v duchu potřeby změny v moderní levicovou stranu, ale nikdo nedokázal dát pořádnou představu, co to vlastně znamená. Pro většinu členské základny, se tak stala tato debata naprosto fabuloidní, neboť se mluvílo o něčem, co nemělo konkrétní představu. Nemůžeme se potom ani divit, že se jich stále více přiklánílo k názoru, že není potřeba příliš stranu měnit a ustupovat někam pouze k změně programu a vnitřního uspořádání. I po letech je toto téma velice rozporuplné, neboť například Jiří Dolejš popisuje toto období tak, že část členů měla doslova fobii, když se mluvílo o modernizaci strany a brala to pouze jako povrchnost a na druhé straně existovala skupina, která do dnes vidí nevyužitý charakter modernizace, který strana měla a promrhala (Dolejš; 2010; str. 26)

Navíc se objevil i názor, že je potřeba přestat šťourat se pouze ve vnitrostranických otázkách a začít se věnovat více celospolečenskému vývoji a otázkách, které trápí celou společnost. Neboť to bude v budoucnosti oblast, kde se budou rozhodovat volební boje.

6 Členská základna

Další důležitou otázkou, kolem které se rozvinula debata uvnitř strany, byla věc spojená s členskou základnou. Zejména se to týkalo otázky obměny členů. Věc, na které panovala téměř jasná shoda, byla nutnost odstranění nejzkompromitovanějších členů strany. Podle kritiků to byly totiž právě oni,

kteří dovedli komunistickou stranu ke krachu jejich pozice, neboť jsou zodpovědní za deformaci ideologie a myšlenky socialismu, která je sama o sobě pro lidi stále ještě přínosná a zajímavá. Pokud chce strana dále uspět, musí dát společnosti jasný signál, že nemá zájem s těmito lidmi dále spolupracovat a vytvářet politiku. Z členské základny bylo slyšet mnoho podobných hlasů, „ Má-li se stát KSČ co nejdříve akceschopnou stranou, pak je v první řadě nutné, aby volala k odpovědnosti funkcionáře a ty členy strany, kteří se závažně a vědomě provinili“ (Tomáš Zálešák; Snad to zní banálně, ale rozhodující bude práce In Z diskuze na konferencích KSČ; Rudé právo; 23.3.1990; str. 8). Důraz byl kladen také na to, aby se nejednalo pouze o to, že odejdou lidé, kteří se prokazatelně dopustili nějaké trestně odpovědného činu, ale aby si lidé dokázali přiznat a přijmout svoji odpovědnost za činy, jichž se lidé v minulosti dopustili. Propagátoři myšlenek obměny členské základny neměli za cíl nějaké pomsty či akce typu oko za oko zub za zub, ale cílem bylo očistění strany před veřejností (Prohlášení DFK; Rudé právo; 20.2.1990; str. 4).

Spojená s tím byla ale samozřejmě také otázka, jak tyto lidi nahradit, neboť pokud odstraníme veškeré vedoucí představitele strany, tak se objevuje riziko, že „nováčci“, kteří nastoupí na jejich místo, nebudou mít dostatek zkušeností k tomu, aby stranu vedli a dovedli ji k obrodě a dalším volebním úspěchům. Jak jsem již zmiňoval, byl s tím spojen i další problém, neboť spousta mladých a perspektivních kádrů, kteří působili v organizacích velmi blízkých straně a nebo dokonce ve straně, tak se rozhodlo nastalou situaci využít jinak a pokusit se o politickou kariéru v jiných politických subjektech, než je KSČ a dost často to byly paradoxně organizace, které se stavěli do přímé opozice s KSČ⁴. Řešilo se také vypořádání se s rokem 1968 a následným procesem normalizace poměrů, kdy bylo ze strany vyloučeno tisíce členů. Těmto členům bylo nyní nabídnuto obnovení členství a omluva za příkoří. Představitelé KSČ si totiž uvědomovali, že pokud má strana uspět, musí získat lidi, kteří ji budou moci

⁴ Jako jeden z příkladů můžu uvést Martina Mejstříka, který v době sametové revoluce působil jako šéf SSM na AMU. Po 17. Listopadu stál v čele Koordinačního stávkového výboru studentů vysokých škol.

získat nějaké plusové body a nesou si v sobě reformnější myšlenky a pojetí socialismu. Ukazovalo se totiž v prvotních týdnech a měsících po listopadu 1989, že lidé jsou sice nespokojeni se situací v zemi, ale jejich zájmem je zachování socialismu, v jiné podobě. Z tohoto důvodu se rehabilitace a aktivizace osmašedesátníků jevila jako ideální varianta a strana by tak ukázala, že je schopná nějaké sebereflexe a změny. Karel Urbánek o tom mluvil již v prosinci 1989, „Myslím, že je nezbytné překonat v zájmu budoucnosti naší strany ty rozpory a bariéry, které nás komunisty dosud dělily. Předsednictvo ÚV KSČ vyslovilo právě proto souhlas s tím, aby ti soudruzi, kteří byli v souvislosti s vývojem v roce 1968 vyloučeni, vyškrtnuti nebo odešli sami ze strany, byli rehabilitováni a mohli ihned navázat na své předchozí členství (Zdeněk Porybný; Obnovit důvěru lidí v ideály socialismu; rozhovor s Karlem Urbánkem; Rudé právo; 8.12.1989; str. 1).

Jedním z názorů bylo, dostat do vedení strany nové lidi, jimž k jejich postupu pomůže jejich kvalifikace, znalosti a dovednosti a ne jenom kádrový profil. Názor na novou krev prezentoval i Miroslav Válek: „Jde nám o ty, kteří mají prokazatelně morální a jiné kvality, případně organizační talent. Takovéto lidi dnes potřebujeme! Potom se nemůže stát, abychom hráli ono příslovečné stínové divadlo“ (Václav Pergl; Jak se na situaci díváte?; rozhovor s Miroslavem Válkem; Rudé Právo 14.2.1990; str. 3).⁵ I když se jednalo o typického představitele normalizační politiky, tak i tento zástupce jinak konzervativních názorů, si uvědomoval, že je potřeba do vedení strany dostat nové lidi.

Aby strana získala pozitivní obraz ve společnosti, bylo nutné, aby straně pomohli sami členové obraz změnit. Při spoustě názorů z členské základny zaznívali rady v tom, že je potřeba, aby se členové snažili vystupovat ve svém okolí tak, aby to straně pomohlo. V tomto musí zafungovat stranické orgány. Je potřeba, aby se o poctivých členech strany vědělo a tito členové se postupně dostávali do vedení strany (Gustav Salač; Dva názory z Nymburska; Rudé právo; 12.12.1989; str. 4). Cílem celé této obměny by mělo být, aby si lidé při

⁵ Miroslav Válek – slovenský spisovatel a básník, dlouholetý poslanec Federálního shromáždění a člen ÚV KSČ.

zmínce o komunistické straně nevybavili zkompromitované představitele, ale slušné lidi, s kterými mají sami nějakou pozitivní zkušenost a jedná se o morálně silné jedince (Gustav Salač; Dva názory z Nymburska; Rudé právo; 12.12.1989; str. 4).

7 Změna názvu strany?

Asi nejvzrušenější debatou, zasahující i do veřejného mínění a názory na ní se objevují dodnes, byla debata o názvu strany. Po pádu socialistického bloku řešily všechny bývalé vládnoucí strany otázku, jak se k této ožehavé otázce postavit. Většinou padlo rozhodnutí k tomu, aby se název změnil, neboť takto bude mít strana více možností uspět v novém politickém boji a zaujmout tak hlavní místo na levicové straně politického spektra. Proti tomu se ale objevovaly hlasy, které by změnu názvu viděly jako zradu minulých ideálů a zneuctění památky lidí, kteří za ideu komunistické strany bojovali a třeba i zemřeli. Jelikož byla tato otázka velmi ožehavá a profilovaly se na ní i mnohé platformy, bylo nakonec rozhodnuto o tom, že by se k ní měla vyjádřit co nejširší členská základna a bylo vypsáno referendum. Debata nakonec skončila vítězstvím konzervativního proudu, který měl za sebou největší část členské základny. Název strany nakonec zůstal nezměněn, a pokud se podíváme na okolní státy, tak se ukazuje, že se tato taktika povedla na půl. Straně se stále daří udržovat si volební zisky zaručující výraznou pozici v Poslanecké sněmovně, ale zase jim prozatím znemožňoval vládní účast. V Maďarsku či Polsku se stranám s transformovaným názvem podařilo dostat se do pozice hlavní vládní strany, ale například na Slovensku skončila strana mimo politickou relevanci. V Polsku ji nakonec potkal stejný osud. Nyní se pokusím tuto debatu představit podrobněji a prezentovat i jednotlivé názory, které z členské základny i jednotlivých názorových platforem zaznívaly.

Jednu výhodu debata o názvu strany měla. Byla jednoznačně dělicí. Pokud se do ní chtěl někdo zapojit, bylo jasné, že má na výběr pouze dvě stanoviska

Buď byl pro změnu názvu anebo byl pro jeho zachování. Argumenty pro jednu či druhou možnost se mohly lišit, ale výsledek byl čistě bipolární. Na počátku se zdálo, že hlasů pro změnu přibývá, neboť se objevovala velmi silná antikomunistická rétorika a tento krok by celý transformační proces usnadnil, ale postupem času se ukazovalo, že v členské základně je tento názor spíše minoritní. Rozmanitost názorů dokumentují tyto příspěvky jednotlivých členů strany, které byly prezentovány v Rudém právu 31. ledna 1990 v článku – Zůstane název KSČ? : „Strana se rozešla s minulostí, očisťuje se vnitřně, je to jiná strana než před 17. listopadem. Po sjezdu levice sociální demokracie v září 1920 vyšlo RP s nadpisem Jsme komunisty, a to bychom měli nyní zradit? Nejsm dogmatik, ale tradice také něco znamenají. Odcházejí nám statisíce členů, myslím si, že změnou názvu bychom ztratili další desetitisíce poctivých, zejména věkově starších členů. I já sám bych byl asi na rozpacích. Proto zvedám ruku za ponechání názvu“ (Josef Kulda In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). Tento názor může znít jako od jednoho z největších dogmatiků, ale autor v příspěvku mimo jiné sděluje, že byl v roce 1970 ze strany vyloučen, takže se jednalo o reformněji smýšlejícího člena strany, který ale viděl určitou tradici, kterou je třeba držet a díky ní budovat svoji pozici. „Jsem ve straně 38 let s jejími ideály lepšího života pro většinu obyvatel jsme se ztotožnili. O to více mne mrzí, že je někteří vedoucí představitelé zneužili. Podporuji stanovisko, aby KSČ změnila svůj název (např. na Stranu pracujících) a nadále hájila zájmy většiny“ (František Plíšek In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). „Nesouhlasím, aby se změnil název KSČ, očistí-li se strana důsledně od sektářských, zpanštělých komunistů, pak KSČ bude mít své opodstatnění a ztracenou důvěru lidu opět získá. [...] Změní-li se název KSČ, pak to bude znamenat převléknout si kabát a já převlékačem nechci být ...“ (Josef Růčka In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). „Nový název strany: ANO! V socialismu jsem vždycky věřila a věřím. Zato v komunismu ne. Je to utopie. Lidé nejsou andělé a nikdy jimi nebudou. [...] Navrhuji přejmenovat ji na Socialistickou stranu pracujících.“ (V. Grotová In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str.

7). „V období převratných změn našeho života přichází na přetřes i otázka změny názvu KSČ. Jsem pro to, aby se název neměnil. Téměř 70 let platí toto označení. Bylo asi chybou, že jsme připustili i název Komunistická strana Slovenska. Chtěl bych jenom dodat, že není rozumné ptát se členů. Jejich názory se budou vždy tříštit“ (Miroslav Sláma In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). „Členská schůze naší ZO KSČ č. 6 České Budějovice jednoznačně doporučuje setrvat u současného názvu. Jsme toho názoru, že změna názvu strany poctivou členskou základnu ani celou stranu od hrubých chyb a špatností bývalého vedení neočistí, ani nezastaví špínu, která je na stranu vylévána. To vše musíme přežít, poctivou prací, poctivou demokratickou politiku ve prospěch socialismu, dělnické třídy a všeho lidu obnovit důvěru v KSČ. Plně ale souhlasíme s tím, aby strana byla budována jako moderní, demokratická, levicová“ (Zdeněk Šrámek; In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). „Nový název strany? Myslím, že strana, která se zbavila všech minulých deformací a chce být stranou moderní, demokratickou, humánní a levicovou, musí se nutně zbavit starého vývěsního štítu a řeknu přímo slůvka komunistická, protože toto slovo bylo zprofanováno a dnes při volbě strany budou lidé silně alergičtí. Kdyby se strana jmenovala Strana demokratického socialismu, plně by vystihovala svůj přitažlivý program a mohla být opět stranou silnou, socialistickou, a tak potřebnou v našem národě“ (Jan Suk In Zůstane název KSČ; Rudé právo; 31.1.1990; str. 7). Jak můžeme vidět, paleta názorů byla velmi široká, ale můžeme říci, že i poměrně konstruktivní. Autoři jednotlivých polemik nejen že prezentují svůj názor, dost často ho doplňují i argumenty podporujícími, a nebojí se představit ani svoje názory, jak by měl případně znít nový název strany. Dalo by se předpokládat, že pro zachování názvu budou bojovat hlavně starší členové, kteří jsou se stranou spojeni po dlouhá léta a vždy s ní měly pouze pozitivní vztahy a naopak pro nový název se objeví hlasy od lidí, kteří jsou ve straně kratší dobu a nebo jejich členství nebylo vždy idylické. Ale z představených názorů můžeme vidět, že předpokládat určité apriorní pozice bylo nereálné. Objevovali se i názory, které prezentovali tuto otázku v širších souvislostech a

snažili se lidem představit nutnost debaty na toto téma a i důležitost svého názoru. Karel Beneš prezentoval názor, že o změně názvu strany je nutné uvažovat již v kontextu toho, že se strana pokouší o komplexní transformaci. Pokud má strana lidem představit svoji novou tvář, musí být jasné, že se dokázala kriticky vypořádat s vlastní minulostí a vzala si z ní pouze ty pozitivní body, které chce představit voličům v novém prostředí politického boje. Slovo komunistická v názvu byl pro velkou část lidí výkladním štítem (bylo zmíněno i v předchozích názorech) a pokud se strana chce s tímto štítem dále prezentovat, musí být členové připraveni a schopni se pod tento štít postavit a vysvětlit lidem, sebereflexi minulosti strany a celkového komunistického hnutí. Beneš jde ještě dál a uvědomuje si, že pokud se chce strana prohlásit za moderní levicovou stranu a zapojit se do evropské levicové rodiny, tak jí může být název komunistická na obtíž, neboť je to v západních zemích vnímáno mnohdy i pejorativně. (Karel Beneš; Nový název strany?; Rudé právo; 19.1.1990; str. 6).

Je nutné si uvědomit, že období těsně po událostech z listopadu 1989 bylo velmi vzrušené a na mnoho událostí se lidé dívali až příliš černobíle a extrémně. Nakonec se ukázalo, že pozice opřená o zachování názvu komunistická neměla pro stranu tak fatální následky, jak se její odpůrci domnívali.

I přesto bylo vidět, že se k této problematice objevilo asi nejvíce názorů z členské základny. Navíc se jednalo o názory, které byly poměrně konkrétní. Je to spojeno s výše zmíněnou bipolárností a také s tím, že se jednalo o otázku, která byla pro členskou základnu nejpochoptelnější. Pokud se debatovalo o vyprázdnění socialismu, o nutnosti nové ideologie, jednalo se o témata, kterým většina členské základny příliš nerozuměla, natož aby přidala nějaký svůj názor do debaty. Na úrovni vedení strany byla tato debata také velice živá. Již v době existence KSČM když byl ve vedení Jiří Svoboda, tak to vypadalo na největší naději pro změnu názvu. Pokud by se postupovalo tak jak vyžadoval Miroslav Sláma, bez debaty s členy, nejspíše by k názvu strany došlo (i když tento názor byl velice dogmatický a konzervativní). Naopak

z většiny členské základny zaznívaly názory, že by se název měl zachovat. Nebo alespoň také byly výstupy z jednotlivých okresních konferencí na počátku roku 1990 (Krok k obnově a jiné podobě strany; Rudé právo; 12.3.1990; str. 1).

Když se podívám na vývoj stranických platforem uvnitř strany, tak veškeré skupiny, které prosazovaly nový název, tak postupem doby stranu opustily a vydaly se na cestu samostatného politického boje, neboť se jim nepodařilo prosadit svůj názor.

Demokratická levice v KSČM postavila svoji existenci a hlavně důležitost v rámci KSČM zejména na otázce změny názvu strany. Podle jejich členů, v jejich čele stál Michal Kraus a Vasil Mohorita je to právě starý název, který sebou nese demagogickou formu socialismu a vede stranu do politické izolace, neboť slovo komunistická bude na lidi stále působit jako červený hadr na býka a proto je potřeba tohoto stigmatu se zbavit. Pokud se chce strana prezentovat jako moderní levicová strana, tak jí název se slovem komunistická pouze brzdí a zabraňuje v dalším vývoji. Jelikož se snažili prezentovat jako zastánci nejen nového názvu, ale i celého programu v rámci demokratizace, tak prosazovali referendum o změně názvu strany. Tento požadavek se jim nakonec splnil, ale jejich názor v něm propadl a členská základna změnu odmítla. Pro zástupce demokratické levice toto znamenalo impuls pro odchod ze strany. Podle jejich zástupců navíc zachování starého názvu stranu neodpovídalo přijatému prodemokratickému programu, který byl schválen na Olomouckém sjezdu strany. Neboť společnost nemůže vnímat stranu jako demokraticky zreformovanou a s prodemokratickým programem, pokud bude stále vystupovat pod starým názvem. (Václav Pergl; Chceme překročit úzce stranické horizonty; rozhovor s Michalem Krausem; Rudé právo; 21.5.1991; str. 1 a 5). I přesto, že se Demokratická levice snažila rozšířit svůj názor co nejvíce do členské základny i za pomoci zakládání regionálních organizací, tak se nakonec ukázalo, že jsou v menšině.

Proudem, který se naopak hlásil k zachování tradice komunismu v názvu strany byly členové, kteří se následně pod vedením Miroslava Štěpána zapojili

do názorové platformy Za socialismus. Nechci tvrdit, že všichni, kteří podporovali zachování názvu strany, sympatizovali s Miroslavem Štěpánem a jeho blízkými, což dokázalo i to, že po jeho odchodu a založení vlastní strany do ní přešlo minimum členů KSČM. Chci tím ukázat, že existovala i skupina členů, kteří viděli budoucnost strany právě pod vývěsným štítem, na němž je slovo komunistická strana, neboť vnímali tradici a historii strany ve velké většině pozitivně a nebylo se tedy zač stydět.

Demokratické fórum komunistů prosazovalo totální očistu strany od nešvarů minulosti a přerod v moderní demokratickou levicovou stranu, kde by se následně změna názvu ukázala jako jeden z hlavních prvků, který může k tomuto kroku pomoci. Tento proces prosazovala i přesto, že si uvědomovala, že i když změní svůj název, tak pro společnost se bude stále jednat o bývalé komunisty. Pokud by k tomu mělo dojít, tak ideální dobou je termín po volbách, aby je nikdo nemohl podezírat z toho, že byl tento krok udělán pouze z prospěchářství a vidinou zisku veřejného mínění (DFK k situaci v KSČS; Rudé právo; 16.7.1990; str. 3).

Velice jasné stanovisko v této otázce razila Komunistická strana Slovenska. Nechci, aby vyznělo, že KSS byla jednou z názorových platform KSČ či KSČM, ale jak ukazuje její samostatný vývoj, tak otázka změny názvu pro ni byla jedním z hlavních bodů a kroků, které mohly stranu dovést k vysněnému cíli a to transformaci v moderní levicovou stranu ⁶.

Otázka názvu strany byla nakonec rozhodnuta demokratickým krokem a to tím, že se bylo vyhlášeno referendum ohledně změny názvu strany. Toto referendum bylo výsledkem debaty, kterou iniciovala hlavně Demokratická levice v KSČM. Ona sama ale nakonec referendum kritizovala po formální stránce, neboť před jeho začátkem nedošlo k přeregistraci členů a nebylo tak jasné, kolik členů strana má. Krom toho se v jeho průběhu začaly objevovat názory, že stejně převládne fundamentalistická nálada starých členů, kteří si prosadí svoje konzervativní názory. Všechny tyto kritické názory zaznívaly již

⁶ To že se nakonec ukázalo, že ani vypuštění slova komunistická nemusí vést k politickému úspěchu je otázka mimo rámec mé práce.

v průběhu referenda, když se dalo tušit, jak nakonec dopadne. (Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM In Dokumenty II. Sjezdu KSČM; str. 17 - 19). Referendum probíhalo od 15. 10 do 31.12 1991. Otázka v něm byla položena jasně, „Jsem pro změnu názvu strany“ a možné odpovědi byly ano/ne (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja; 1999; str. 113). Dne 1.2 1992 byly vyhlášeny výsledky a pro zachování názvu strany se vyslovilo 75,94% hlasujících (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja; 1999; str. 113). Nakonec se ukázalo, že pro zachování názvu strany se vyslovilo 291 783 členů, což znamenalo 75,94 % hlasujících (Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM In Dokumenty II. Sjezdu KSČM; str. 19). Tento výsledek ukázal, že ve straně má silnější pozici konzervativnější proud a projevílo se to i na prezentaci výsledů na II. sjezdu strany, kdy byly představitelé Demokratické levice v KSČM velmi výrazně odsuzování a dehonestování (Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM In Dokumenty II. Sjezdu KSČM; str. 20). Strana mohla prezentovat, že došlo k posunu v transformaci vnitřního fungování strany, neboť tak důležitá otázka nebyla rozhodnuta centrálně a direktivně, ale k tomuto vypsáno referendum, kdy se mohla vyjádřit celá členská základna. I přesto, že bylo možno takto pozitivně referendum prezentovat, tak byl tento proces kritizován, že se celková debata o další budoucnosti strany zúžila pouze do otázky názvu. Ač by se mohlo zdát, že referendem byl celkový proces debaty o změně názvu strany ukončen, tak opak byl pravdou. Další vývoj a debaty o transformaci strany pod vedením Jiřího Svobody dále vedly k debatám o nutnosti změnit název strany a dát tak punc dokončení procesu transformace strany. Otázka změny názvu strany tak byla ještě jednou otevřena. Dne 6.3. 1993 bylo schváleno provedení vnitrostranické diskuze. (Zpráva komise o vyhodnocení vnitrostranické diskuze In Dokumenty III. sjezdu; str. 13). Jelikož si nebyl nikdo jistý výsledkem, tak bylo již dopředu rozhodnuto o tom, že vnitrostranickou diskuzi nelze v žádném případě brát jako referendum. Diskuze se měla vést o 4 otázkách, z nichž první byla: Jste pro změnu názvu strany? (Zpráva komise o vyhodnocení vnitrostranické

diskuze In Dokumenty III. sjezdu; str. 13).⁷ Jelikož byla tato otázka již řešena vnitrostranickým referendem, které dalo velmi jasnou odpověď, tak se tato část vnitrostranické diskuze setkala s výraznou debatou o tom, jestli má být vůbec součástí této debaty. Zatímco ostatní otázky stranické organizace v klidu projednávali, tak u této otázky se setkaly s výrazným odporem, proč opět otevírat již jednou vyřešenou a uzavřenou otázku. Tato vnitrostranická debata nakonec svoji úlohu příliš nesplnila, neboť k ní nebyla dána jasná pravidla. Nakonec se jí nezúčastnily všechny organizace, ne všichni členové nakonec hlasovali. Navíc nebyla dána ani metodika, jak výsledky prezentovat. Výsledkem bylo, že se o otázkách mluvilo, zazněly určité názory, ale nebylo možné prezentovat výsledky tak, že by pro vedení strany zaznělo nějaké doporučení, či dokonce závazné stanovisko. (Zpráva komise o vyhodnocení vnitrostranické diskuze In Dokumenty III. sjezdu; str. 16). Celkově tato debata vyzněla do ztracena. Členské organizace sice měly materiály k debatám, ale jelikož nebyla dána jasná pravidla, tak nakonec nebyla pro diskutující nijak extra zajímavá.

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, tak vnitrostranické debaty a vnitrostranický vývoj nebyl hlavním sledovaným bodem moderních dějin v Československu, tak změna názvu strany byla velice zajímavá a sledovaná i nekomunistickými aktéry a sdělovacími prostředky, neboť to, že by z politické mapy mohla zmizet komunistická strana se jevilo jako zajímavý bod do debaty. Z pohledu dnešních dní by možná ubylo jedno z klasických předvolebních témat pravicových stran, neboť se periodicky opakuje návratem komunistů k moci. Ona ovšem i tato predikce je sporná, neboť jak ukázal příklad Levého bloku, i když byl název jiný, tak pro většinu společnosti a ostatních politických aktérů se jednalo stále pouze o komunisty, kteří pouze z prospěchářství převlékli kabát. A to ani to převléknutí nebylo kompletní, neboť razí stejnou politiku, akorát pod líbivějším názvem. Ač se to ve sledovaném období zdálo jako totální fikce, tak se nakonec ukázalo, že

⁷ Další otázky zněly: 2. Jste pro zavedení pojistky v přijímání bývalých vedoucích funkcionářů KSČM?; 3. Jste pro vymezení působnosti platforem ve straně?; 4. Jste pro vymezení vztahu poslanců a strany?

zachování si názvu možná bylo výhodnějším krokem, než nějaká překotná změna, která by ve finále nepřinesla kýžený efekt. Pokud by navíc změna názvu byla spojena s nutnou přeregistrací členů, myslím že by vedla k výrazné redukci členské základny a také k možnému vzniku a vzrůstu politické relevance nového politického subjektu, který by přitáhl nespokojené členy, kteří by se rádi opět zapojili do fungování strany, která by se prezentovala názvem komunistická.

8 Změna rázu debaty po volbách 1990

Volby v roce 1990 ukončily jednu etapu v rámci vnitrostranických debat. Dá se říci, že můžeme vidět obrat v názorech členů strany. Ukázalo se totiž, že strana přežila a pro spoustu voličů je stále zajímavou a lákavou alternativou pro alokaci jejich volebního hlasu. Tento jev měl za následek, že již neexistovala téměř totální shoda na tom, že je potřeba se stranou dále něco dělat. Pro některé konzervativnější členy strany byl výsledek voleb signálem, že bylo již provedeno dost a voličům to stačí k tomu, aby se pro ně komunistická strana stala opět volitelnou. Proti tomuto názoru se samozřejmě zvedla vlna nevole z progresivnějšího křídla, které ve výsledku voleb naopak vidělo potvrzení toho, že členská základna souhlasí s procesy, které byly nastartovány a mají stranu nějak změnit. A z tohoto důvodu jí dali svůj hlas. Tento hlas měl pomoci k tomu, aby proces dále pokračoval a došel k zdárnému cíli, jímž je reformovaná strana. Můžeme ale najít ještě další názor, který stojí někde na pomezí. Prezentoval ho například Josef Kašuba: „Voliči nám nedali svůj hlas proto, abychom se do nekonečna zabývali svými vnitřními problémy. Místo toho, abychom v praxi prováděli levicovou politiku, utápíme se ve sporech o podobě levicové strany“ (Václav Pergl; Jaká by měla být strana – rozhovor s Josefem Kašubou; Rudé právo; 30.8.1990; str. 3).

Po volbách se lehce změnil celý charakter vnitrostranických debat. Zatímco před volbami byla otevřena spousta dílčích otázek, jako byl název strany, ideologie, vnitřní uspořádání, kdy jednotliví zástupci zastávali názory pouze k některým z otázek a mnohdy protichůdně, tak po volbách se již debatovala o budoucí podobě strany jako celku. Jednotlivé platformy se snažily prezentovat svůj pohled na stranu v budoucnosti jako celkový obrázek toho, jak by měla strana fungovat. V tomto pohledu již musely být představeny názory na všechny otázky, které jsou s existencí politické strany spojeny.

Velmi výraznou vlnou názorů a debat rozjel Eduard Šebo, vedoucí oddělení ÚV KSS. V otázce dalšího vnitrostranického vývoje se staví na stranu zastánců hlubších reforem. Jeho názor je navíc postaven na tom, že již je možné opustit název komunistická strana. Ne proto, že to pomůže u voličů, ale proto, že strana již není komunistická, neboť se zřekla diktatury proletariátu, revoluční cesty k moci, politizace armády, vůdčí úlohy KS a dalších bodů, které definovaly komunistickou stranu. Změny, přijaté stranou, z ní činí klasickou socialistickou či sociálně demokratickou stranu, a proto by se strana k této orientaci měla přihlásit i svým názvem. Pokud by trvala na komunistickém názvu a leninských premisách, tak by se sama stala představitelem oportunistické socialistické strany, proti které by měla bojovat. Šebo představuje možnosti, které před sebou strana má. Pokud si chce zachovat svůj název, musí zachovat i myšlení a přihlásit se k ideám komunismu, jak byly hlášány Leninem. Pokud strana změní název, musí se radikálně změnit celá, bude to výsledkem pragmatického zhodnocení situace, zatímco první varianta bude založena spíše na citech. Třetí cesta je zdvojeného názvu, což představuje takový přístup a lá chytrá horákyně, kdy se částečně podaří uspokojit obě skupiny uvnitř strany a pomocí kompromisu najít nějaké řešení. Nejlepším řešením, dle Šeba, je vytvoření dvou politických stran. Zůstane zachována Komunistická strana a zároveň vznikne organizačně samostatná strana socialistického typu. Výhodou tohoto přístupu je možnost volby. Každý člen strany se bude moci rozhodnout, jaký typ strany je pro něj ideální a jakého typu chce být členem. Skončí tak období vylučování ze stran a

nuceného členství. Tento přístup navíc umožní, aby se mezi představiteli levice neobjevila žádná zlá krev a do budoucna to umožnilo spojenectví levicových sil, které bude pro voliče zajímavé a umožní mu prezentaci jeho zájmů. (P. Minárik; Strana na rozcestí – rozhovor s E. Šebem; Rudé právo; 25.9. 1990; str. 3). Tento postoj a názor s sebou přinesl poměrně silnou odezvu složenou z podpory, odporu i kritiky. Například Vasil Mohorita mu vyčítá snahu o rozbití strany. V momentě, kdy je tento požadavek a tlak vyvíjen spoustou subjektů zvenčí, by strana měla usilovat o zachování existence a ne tyto názory ještě přiživovat. Navíc se jedná o tak vyhrcovaný názor, který dle Mohority vede k tomu, že se členové vůči sobě mobilizují a staví se do velmi ostrých opozic, jenž jenom přiživují antagonistickou náladu uvnitř strany a mohou nakonec přeci jenom skončit rozpadem a rozkolem. Mohorita přichází i s dalším zajímavým postojem a názorem. Dle něj je potřeba, aby ve straně fungovala nejen demokracie, ale hlavně také disciplína. Jakmile bude vnitrostranickou demokracií vyřešena nějaká otázka a přijat nějaký kompromisní názor, tak je nutné, aby ho všichni přijali a prezentovali jako svůj. Pokud tohoto nejsou schopni, měli se přestat prezentovat anebo ze strany vystoupit. I když on sám má výrazné problémy s vyjádřeními, že by měl někdo ze strany vystoupit. Staví otázku, zda představitelé proudů, které mluví o tom, jestli je někdo vhodný na určitou funkci a nebo zda by měl ve straně vůbec zůstat můžeme nazývat jako reformistické proudy anebo jsou de facto zastánci starých pořádků. (Václav Pergl; Jde o současnost, budoucnost, ale i o samou existenci KSČS – rozhovor s Vasilem Mohoritou; Rudé právo; 4. 10. 1990; str. 1 a 3) V tomto bodě můžeme nalézt s Šebem shodu, i když každý ten bod pojímá jinak. Oba jsou proti vylučování někoho ze strany, respektive volání po tom, aby ze strany odešel. Každý ale navrhuje jinou cestu. Zatímco jeden přijetí kompromisu za svůj názor, druhý rozčlenění strany, což druhý výrazně odmítá.

Šebo následně ještě více rozvířil vody, když svůj názor ohledně odmítnutí komunismu stranou samou dovedl do krajnosti, když dne 1.11 1990 Rudé právo otisklo jeho zamyšlení s názvem Jsme nekomunistickou stranou. Rozvíjí

v něm svoje názory o tom, že strana opustila hlavní body, které odlišovaly komunistické strany od socialistických či sociálně demokratických a proto může s klidným srdcem vypustit slovo komunistická i ze svého názvu. Vidí v tom pouze pozitiva, že se strana stane moderní politickou stranou a politickou scénu opustí negativní konsekvence jako znevažování parlamentu, plurality a nesnášenlivost mezi třídami. (Eduard Šebo; Jsme nekomunistickou stranou; Rudé právo; 1.11.1990; srov. 1 a 5) Již po prvním článku se objevilo spousta protikladných názorů, tak po tomto se Miroslav Formánek v Rudém právo pokusil nabídnout rozdílný pohled na situaci. Podle Formánka má smysl zachovat existenci komunistické strany, neboť pro spousta členů toto slovo znamená jinakost, za kterou bojovali a kterou reprezentovali celý život. Komunistická strana se dle něj může lišit od ostatních socialistických stran v tom, že bude klást výrazný důraz na přímou demokracii. Strana by se měla zavázat o to, aby volič nebyl důležitý a zajímavý pouze v období voleb, ale měl by mít možnost vyjadřovat se k důležitým otázkám v jakémkoliv čase. Demokracie by neměla končit na půdě parlamentu, ale měla by jít až na nejnižší úroveň a dát lidem možnost rozhodovat o svých požadavcích a problémech kdykoliv to bude potřeba. Přímá demokracie by se měla stát základem nového uspořádání Československa. Komunistická strana musí přestat uvažovat o tom, proč měla tak málo voličů, neboť stav který nastal, ukazuje, že podpora strany je silná a je třeba si ji vážít a snažit se nabízet voličům alternativní politiku oproti vládním silám. Musí se vyhýbat populismu a zároveň proti němu bojovat u ostatních aktérů. (Miroslav Formánek; Úvaha o odpovědném jednání; Rudé právo; 7.11.1990; str. 6).

Paradoxem tohoto názoru je důraz na přímou demokracii od zástupce konzervativnějšího proudu uvnitř komunistické strany. Neboť strana měla 40 let na to, aby zásady přímé demokracie uvedla v život a dala občanům možnost vyjadřovat se k otázkám, které je tíží a řídit stranu se dle jejich názoru. Naopak místo toho demokracie nebyla nastavena ani na prahu parlamentu. Na této debatě ale můžeme vidět, jak se ustavily dva jasné proudy, z nichž jeden již nevidí důvod, proč by název komunistická měl

v názvu strany vůbec figurovat, neboť již strana nereprezentuje nic, na čem byl tento název původně postaven a co komunistické strany odlišovalo od socialistických či sociálně demokratických stran, proti kterým komunisté tak výrazně vystupovali a bojovali. Naproti tomu se objevuje názor, který vidí v zachování názvu citový a nostalgický přístup členů, který chce ukázat voličům, že si strana dokáže uvědomit vlastní chyby, poučit se z nich a začít bojovat dál, aniž by tak jednoduše pouze převlékla kabát a schovala se za pouhou změnu názvu.

Velmi důležitou roli sehrál ve vnitrostranických debatách 18. Sjezd KSČ, který se konal 3. – 4. Listopadu 1990 v Olomouci (KSČS je federací; Rudé právo; 5.11.1990; str. 1). Na tomto sjezdu se mohli poprvé pořádně ukázat jednotlivé názorové platformy a mohlo se projevit, kam chce strana dále směřovat. Prvním klíčovým bodem, který tento sjezd přinesl, byla federalizace strany. Komunistická strana se tak dostala do situace, do jejíž obdobné podoby se dostalo Československo po volbách v roce 1992. Na sjezdu bylo schváleno že se KSČS stává federací Komunistické strany Čech a Moravy a Komunistické strany Slovenska – Strany demokratické levice (KSČS je federací; Rudé právo; 5.11.1990; str. 1). Předsedou této federace byl zvolen Pavol Kanis a místopředsedou Miroslav Grebeníček (KSČS je federací; Rudé právo; 5.11.1990; str. 1). Paralela s Československem nastala dle mého názoru v tom, že existoval federální level komunistické strany, který měl hrát tu hlavní roli, ale bylo tomu přesně naopak. Hlavní jádro rozvoje a změn komunistické strany se děl na národní úrovni. I to přispělo k tomu, že můžeme vidět naprosto rozdílný vývoj a rozvoj KSČM a KSS- SDL. Stav, který nastal po tomto sjezdu, byl dovršením procesu, který byl zahájen po roce 1968, kdy byl výrazně federalizován celý stát. Paradoxně, ale dovršení tohoto procesu předznamenalo konec celé federální struktury stran a vznik dvou samostatných stran s rozdílným vývojem. Nutnost vzniku federace byla dána i tím, jak již vidět i z názvů jednotlivých stran, že proces transformace strany byl v obou národních jednotkách na jiné úrovni. Pokud měla strana zůstat jako celek, tak bylo nutné přijmout nějaké uspořádání, které umožní samostatné fungování

obou entit. Cílem federace mělo být „vytvoření společnosti demokratického socialismu, společnosti demokratické, humánní, sociálně spravedlivé, v níž budou zaručeny rovné šance pro uspokojování materiálních i duchovních potřeb každého člověka, rovná práva i společenská odpovědnost, lidské i občanské svobody“ (Programová deklaráce KSČS; Rudé právo; 21.11. 1990; str. 3). Tyto obecné body umožnily oběma entitám, které již byly na rozdílné úrovni dojít ke spojení v jeden subjekt. Ale právě ta výrazná rozdílnost vedla k tomu, že hlavní důraz byl na národních subjektech a federální hrála minoritní roli, neboť nacházet názorovou shodu bylo stále komplikovanější.

Dalšímu vývoji strany byla v deklaraci také věnována pozornost: „Chceme formovat novou moderní stranu, která odpovídá progresivním a humánním tendencím rozvoje současné lidské civilizace. Federace se hlásí k tradicím levice v sociálně demokratickém hnutí v naší zemi a k těm úsekům dějin komunistického hnutí v Československu, v nichž komunisté dokázali překročit úzce třídní horizonty a stát se součástí široké fronty demokratických sil“ (Programová deklaráce KSČS; Rudé právo; 21.11.1990; str. 3).

9 Nový charakter platformem

Vidina voličského potenciálu sehrála roli v tom, že se pozměnila mezní hranice jednotlivých debat. Zatímco doposud se většina platformem, která ve straně vznikla, dokázala srovnat s přijetím jiného stanoviska, tak od voleb 1990 vidíme, že pokud došlo mezi platformou a většinovým jádrem strany k neshodě, tak se situace vyřešila tak, že platforma ze strany odešla, pokud se jí nepodařilo svoje stanovisko prosadit. Následně tak můžeme vidět řadu nových tzv. odštěpených subjektů od KSČM, které se objevily na české politické scéně. Všechny se původně snažili prezentovat jako poměrně silné subjekty, které mají v zádech širokou voličskou podporu, ale realita ukázala,

že se jednalo o marginální subjekty, které si neodkázaly získat podporu veřejnosti a dříve nebo později se ocitli, slovy klasika, v propadlišti dějin.

9.1 Demokratická levice v KSČM

Během jarních měsíců roku 1991 se začala v KSČM profilovat skupina lidí, která nebyla spokojená s vývojem ve straně. Tato skupina se nazvala Demokratická levice v KSČM. Odkazovali se hlavně na to, že na Olomouckém sjezdu byl přijat reformní program, ovšem další směřování strany mu neodpovídá a místo reformnímu kurzu strana spíše nastoupila na cestu stagnace či dokonce obrácení kurzu na cestu zpět. Jako jedna z hlavních otázek se kterou byla Demokratická levice v KSČM nespokojená, byl název strany. Podle jejich názorů sebou nese tento název velmi silnou antipatii ve společnosti a znemožňoval straně v budoucnosti volební úspěch a návrat k vládním pozicím. Hlavními osobnostmi, které byly s Demokratickou levicí v KSČM spojeny, byly Michal Kraus a Vasil Mohorita. (Miroslav Mareš In Hloušek, Kopeček (EDS.); 2002; str. 90). Důvod vzniku Demokratické levice v KSČM, která přinášela nový formát vnitrostranické debatě, popisoval Michal Kraus takto: „Na všech sjezdech po listopadu 1989 jsme si jasně řekli, že chceme-li znovu získat důvěru lidí, musíme se dát na cestu, na jejímž konci bude kvalitativně zcela nová, moderní demokratická levicová strana. Po Olomouckém sjezdu však KSČM začala přešlapovat na místě, aby se záhy vydala na pochod zpět. Vstříc jakési nekomunistické straně konce 20. století. Od současných teoretiků KSČM zaznívá stále častěji a hlasitěji, že nekomunistický program strany přijatý na tomto sjezdu je politicky naivní a utopický. A tak se pomalu, ale jistě začíná naplňovat to, co jsem předpověděl ve svém dopise členům ÚV KSČM, že místo aby po novém programu následoval nový název strany, jsou hledány cesty, aby byl starý název zdůvodněn novostarým programem. To je ale snaha o reformu nereformovatelného, to je cesta do slepé uličky. Základem práce se staly odpovědi na zcela špatně kladené otázky typu: Jakou stranu chceme? či Jakou stranu chtějí naši členové? což vede k vytváření strany pro stranu. Strany,

kteřou kromě jejich členů nebude brzy nikdo nikdy potřebovat.[...] Je nejvyšší čas začít si klást zcela jiné otázky – Jakou stranu potřebuje tato společnost? nebo Jakou stranu chtějí pracující lidé? Myslím si, že většina alespoň trochu politicky uvažujících lidí dospěje k názoru, že tato společnost nutně potřebuje moderní levicovou stranu, která dokáže být součástí různých koaličních seskupení a spoluvytvářet rovnováhu politického spektra a mít reálný vliv na probíhající společenské procesy“ (Chceme překročit úzce stranické horizonty; rozhovor s Michalem Krausem; Václav Pergl; Rudé právo; 21.5.1991; str. 1 a 5). Podle názorů představitelů Demokratické levice v KSČM, není KSČM za situace, která v tehdejší době ve straně vládla, schopna těchto cílů dosáhnout a ani nikdy nebude. Její zástupci se proto snaží, aby strana respektovala závěry Olomouckého sjezdu a nastoupila cestu, která povede ke vzniku té moderní levicové strany, která dokáže navázat na dlouho tradici sociálně demokratického hnutí v českých zemích. Pokud by se tak nestalo, pro pracující voliče se KSČM nestane zástupcem jejich zájmů, ale spíše strašákem, který by mohl opětovně přijít a začít zabavovat majetek.

Reakce konzervativního proudu uvnitř KSČM byla jasná a rychlá. Zástupci Demokratické levice v KSČM byli obviněni, že se pokouší rozbít stranu a získat určitou část majetků a finančních zdrojů KSČM. Jejich hlavním cílem, je získat volené pozice a participovat na moci a dělení majetku a vlivu, který probíhá pod vedením pravicových vlád. Odpověď ze strany DL v KSČM přišla také velmi rychle a zkritizovala konzervativní představitele KSČM, že zatímco ve výročích proti jiným stranám a vnitřní politice se velmi často ohání Základní listinou lidských práv a svobod, tak ve vnitrostranické politice její základní premise odmítá, neboť se jedná pouze o vyjádření vlastního názoru, na který má každý občan nárok. Pokud je mu toto upíráno, je mu zároveň upírán další princip listiny a to právo na politické přesvědčení. Opravdové cíle požadavky Demokratické levice v KSČM představil opět Michal Kraus takto: „Především dokázat, že transformace KSČM v moderní levicovou stranu nikdy nebyl, není a nebude slogan. Že opoziční politika se dá dělat kulturně, bez laciné demagogie a na základě věcných argumentů. Nechceme jít do

příštích voleb proti všem, ale naopak pomoci vytvořit politický subjekt, v němž se budou sdružovat lidé, kteří chtějí být více plnoprávními občany, vyznávajícími svobodu, sociální spravedlnost a solidaritu, než jen stoupenci jedné politické strany“ (Chceme překročit úzce stranické horizonty; rozhovor s Michalem Krausem; Václav Pergl; Rudé právo; 21.5.1991; str. 1 a 5). Následně vyzvali vedoucí představitelé DL v KSČM k zakládání klubů v krajích a okresech celé republiky a nakonec se podařilo, ty byly založeny až v 72 okresech. Tyto kluby měly sloužit jako základy platformy, kde se bude diskutovat o současných problémech strany i státu. Tato diskuze ale bude demokratická a budou se jí účastnit hlavně levicově smýšlející lidé, kteří k sobě budou přistupovat jako člověk k člověku a ne jako příslušníci určité politické strany.

Demokratická levice v KSČM byla první platformou utvořenou na základě vnitrostranické debaty, která se kompletně po neprosazení svého názoru rozhodla vyrazit na cestu samostatné politické strany a stát se soupeřem KSČM. Nově vzniklá Demokratická strana práce se ale výrazného volebního zisku nedočkala.

Do voleb v roce 1992 šla KSČM jako součást volebního hnutí Levý blok a jelikož se jí opět podařilo získat voličskou podporu 14,05% hlasů do ČNR (<http://volby.cz/pls/cnr1992/u4>; staženo 28.7.2012 15:58). Ukázalo se tedy, že strana má stále ucelenou voličskou podporu a jedná se již o ustálený subjekt na české politické scéně. Neznamenal to ovšem konec veškerým diskuzím uvnitř strany. Zejména tomu pomohl fakt, že v jejím čele stál Jiří Svoboda, který sám viděl pojem komunismus jako přežitý a nutnost změnit název strany. Jak již bylo zmíněno v části ohledně názvu strany, tak i přesto, že již jednou bylo referendum o tomto bodu, tak se objevil pokus tento bod opětovně otevřít. Vedení strany sice nebralo ohled na již proběhnuvší referendum, ale členská základna odmítala tento bod řešit, jelikož byl již nedávno jasně rozhodnut demokratickou volbou členské základny.

9.2 *Za Socialismus*

Ještě v průběhu roku se v rámci KSČM ustavila další názorová platforma, která se stavila proti současnému vývoji strany a snažila se otevřít debatu o změně kurzu tohoto vývoje. Na rozdíl od ostatních zmiňovaných, tato platforma byla pro, aby se nedělali již další změny a naopak se vrátilo k zásadám, které strana uplatňovala za období svoji vlády. Platforma se jmenovala *Za socialismus* a v jejím čele stál Miroslav Štěpán.

Miroslav Štěpán byl vyloučen z KSČ. Ovšem poté, co byl propuštěn z vězení, byl přijat za člena KSČM MO na Praze 2. Tento krok byl následně vedením strany kritizován a místní buňka za to dokonce byla zrušena. Od roku 1992 začal Miroslav Štěpán kolem sebe srocovat lidi, kteří byli stejného přesvědčení. Tento okruh bychom mohli nazvat jako tvrdé jádro. Jádrem této skupiny byla právě buňka z Prahy 2, která ho do strany přijala. Do této skupiny patřili především letitý Štěpánův spolupracovník Jaromír Obzina, Václav Papež, Jiří Boháč, Luděk Příkryl a další (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja; 1999; 231). Na počátku roku 1993 byla jejich pozice již natolik silná, nebo si to alespoň mysleli, že založili názorovou platformu *Za Socialismus*. Tato byla vedením silně kritizována a dokonce se jí pokusilo zakázat. Vnitřní orgány strany toto nakonec kvalifikovaly jako odporující stanovám a ke zrušení tedy nakonec nedošlo. On byl tento vztah vzájemný, neboť platforma velmi silně vystupovala především proti tehdejšímu předsedovi strany Jiřímu Svobodovi, kterého kritizovala za reformní kroky. Po svém ustavení vydala platforma „Deklaraci názorového proudu KSČM *Za socialismus*“ (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja; 1999; 231). V ní bylo mimo jiné uvedeno: „Jsme otevřeným názorovým proudem v rámci KSČM. [...] Podílíme se na uskutečňování politiky KSČM ve všech směrech při dalším upevňování a rozvíjení jejího komunistického charakteru. Veškeré naše snažení směřujeme k tomu, aby každá organizace a každý její člen se stali aktivními stoupenci a činiteli renesance socialistického světového názoru z hlediska komunistických perspektiv. [...] Proto jsme proti restauraci kapitalismu v naší zemi, proto jsme za socialismus.“ (Fiala, Holzer,

Mareš, Pšeja; 1999; 231). Sdělení této deklarace bylo velmi jasné, ovšem uvnitř členské základny nenašlo příliš velkou oporu. Reakce vzešla ze strany ÚV, který tento krok velmi výrazně kritizoval. Jedním z následků bylo, že Jiří Svoboda na sjezdu v Prostějově v roce 1993 vystoupil proti tomuto proudu. Následkem bylo, že Miroslav Štěpán byl vyloučen i z KSČM. Spolu s ním i Jaromír Obzina. Stejně tak byla následně zakázána činnost veškerým názorovým platformám a tak musela ukončit svoji činnost i platforma Za socialismus.

Situace po volbách v roce 1992 a vzniku nových platforem byla poměrně vyhrocená. Vyhrocení pomohl fakt, že předseda Jiří Svoboda byl zastáncem proudu, který šel proti většině členské základny a nebyl takovou osobností, která by dokázala tuto většinu strhnout na svoji stranu a prosadit svůj názor jako main streamový. Jím navrhované reformy by vedly k výrazné změně rázu strany včetně názvu. Osobnosti ve straně se stavěly jak na stranu zastánců tak odpůrců těchto změn. Aby se podařilo situaci uklidnit a dovést stranu k nějakému jednotnému názoru, byl svolán mimořádný sjezd, který se konal po půl roce od minulého řádného sjezdu. Sjezd se konal 26.6 1993 v Prostějově (Hloušek, Kopeček [EDS.]; 2002, str. 92). Celkově by se dal nazvat jako vítězství nekomunistického proudu. Jiří Svoboda již na předsedu nekandidoval. Zároveň byli ze strany vyloučeni členové platformy Za socialismus. Novým předsedou byl zvolen Miroslav Grebeníček. Následně pak i na místa místopředsedů se dostali lidé, kteří byli spjatí s politikou nekomunismu. Co bylo ale také velmi důležité, bylo ukončení činnosti veškerých platforem uvnitř KSČM. Sjezd rozhodl, že bude zachován název strany a bude dál platit i program, který byl přijat na kladenském sněmu.

Po prostějovském sjezdu tedy strana působí jako unitární jednotka, která je prezentována jednou ideologií, za níž se staví všichni členové strany a všichni ji prezentují. Pokud má někdo nějaký rozdílný názor na fungování strany, tak

se to řeší interně uvnitř jednotlivých stranických organizací a neprezentuje se to veřejně jako nějaký odlišný názor, nebo dokonce jako názorová platforma.

Strana jistě prošla určitou formou reformy, ale komunistický název si zanechala a ukazuje se, že to vedlo k zachování voličské podpory, ale také k zachování politické izolace ze strany ostatních relevantních politických subjektů. Zůstává ovšem otázkou, jak bude situace vypadat po příštích parlamentních volbách, neboť levice by mohla ovládnout poslaneckou sněmovnu Parlamentu České republiky a myslím, že to bude příliš velké lákadlo pro zástupce sociální demokracie, aby se nepokusili nalézt nějakou formu spolupráce, která přinese pouze pozitivní body a konotace pro všechny zúčastněné strany.

10 Závěr

Transformace komunistické strany byl proces, který nebyl tak jednoduchý a černobílý jak se mohlo na první pohled zdát. Práce, kterou jsem představil, se snažila ukázat, že proces transformace a hlavně debaty, které ho doprovázely, byly mnohem barvitější a různorodější.

Členové komunistické strany se pokoušeli svoji stranu nasměrovat směrem, který jim přinese politický úspěch a umožní jim stát se hlavním reprezentantem levicových sil v zemi. Jak jsem poukázal, na základě jednotlivých názorů ke klíčovým otázkám vznikaly názorové platformy, které se snažily svoji pravdu prosadit. V průběhu času se měnil charakter debat a s tím byla spojena i změna jednotlivých platforem. Zatímco v počátečním období dokázali jednotliví diskutéři přijmout názor, na němž se shodli jako na kompromisu a přesto zůstat ve straně, tak postupem doby se tyto platformy staly prostředkem pro vznik nové politické strany a ukojení vlastních mocensko politických ambicí. Nechci, aby to vyznělo, že názorové platformy, které skončily jako samostatné politické subjekty, neměly za původní cíl změnu strany. Ve mnou sledovaném období všechny přicházeli s tím, že chtějí

stranu změnit. Vždy ale vystupovaly jako zastánci vnitrostranické demokracie, kde má každý člen právo vyjádřit svůj osobní názor, ale pokud se jim nepodařilo prosadit svůj, tak odmítali přijmout jiný.

Vnitrostranické debaty se celou dobu nesly v rovině toho, jak se vypořádat s minulostí, jak se postavit k dalšímu směřování strany a jaká ideologie či strategie by měla přinést co nejvíce získaných voličských hlasů. V práci jsem představil několik dílčích debat, z nichž nejviditelnější byla asi debata ohledně dalšího názvu strany, ale základním bodem, kolem kterého se debaty točily, byl pohled na další směřování komunistické strany. Docházelo zde ke střetu dvou základních pohledů a jednoho menšího. Stály proti sobě zastánci reformace strany v sociálně demokratický subjekt, kterému se podaří stát se hlavním reprezentantem levicových sil ve společnosti a dříve nebo později se jim podaří prosadit na vládní úrovni, neboť politická a hlavně ekonomická transformace země sebou přinese problémy, které budou pro většinu společnosti nepřijatelné a budou hledat únik v subjektu, jež bude lépe prezentovat jejich zájmy a potřeby. Proti nim byli zastánci strategie, že název komunistická strana znamená pro členy i voliče jistotu, za kterou bojovali a od které vědí, co mohou čekat. Samozřejmě i oni si uvědomovali, že strana musí projít vnitřní očistou, která bude mít za cíl odmítnutí deformací, které sebou přinesla doba minulá. Menšinovým proudem byla dogmatická platforma založená na extrémní levici a názoru, že dobu vlády komunistické strany je potřeba brát jako většinově kladnou a není nutné se jí vzdávat a podléhat tlakům doby. Tato platforma ve straně neuspěla a odešla nakonec také na cestu vlastní politické strany.

Klíčová u celého procesu transformace a vnitřních debat byla členská základna, neboť se nepodařilo najít tak silnou osobnost, jíž by se podařilo svůj názor prosadit přes členskou základnu. Jelikož KSČ(M) měla velmi početnou členskou základnu, jednalo se o sílu, jejíž ovlivnění byl poměrně složitý krok. I přesto, že se objevovala spousta diskutérů a spousta názorů, jak by se strana měla nově změnit a vyvinout, tak se vždy nakonec ukázalo, že členská základna je složena spíše z konzervativních sil, které chtějí minimální úpravy

a v žádném případě neopouštět název, jež je pro stranu typický a je spojen s celkovou historií strany, která přináší i velkou část pozitivních prvků a proto není důvod ji celou zahodit.

Důležitým aspektem celého procesu se ukázaly volby již v roce 1990 a následně i v roce 1992. Díky tomu, že strana získala slušné volební výsledky, ozývaly se hlasy, že to s jejím vnímáním nebude tak hrozné, jak se mohlo na první pohled zdát. Po volbách v roce 1990 se ještě objevovaly dvě vysvětlení tohoto fenoménu, konzervativci mluví o tom, že voliči stranu stále podrží a jsou s ní spokojeni, reformátoři mluví o tom, že jsou voliči spokojeni s nastartovaným procesem změn a je třeba v nich dále pokračovat. Volby 1992 ukázaly, že pravdu měl první proud a strana je stále přitažlivá pro voličskou základnu, i když proces směřování k sociálně demokratickému charakteru strany nebyl v žádném případě dokončen.

Aspekt úspěchu pomohl k tomu, že konzervativní část strany tušila, že se může dostat do vedení strany a tyto debaty zastavit. Razila totiž názor, že debaty splnily svoji funkci a pomohly posunout stranu dále. Ale bylo již potřeba tento proces zastavit, neboť by se nakonec mohl stát kontraproduktivním. Zatímco na počátku debat byla komunistická strana mimo zorné pole médií i společnosti, postupem času se jejich názory začaly dostávat na světlo světa a strana se chtěla prezentovat nejen názory na svůj další vývoj, ale hlavně na otázky, které trápily celou společnost. Navíc s tím byl spojen postoj, že pokud má strana působit jako relevantní partner a reprezentant, tak se nemůže neustále utápět ve vnitřních debatách a sporech. Po „vítězství“ na prostějovském sjezdu tak zástupci konzervativního proudu rozhodli o zachování názvu a směřování strany a naopak ukončení existence vnitrostranických názorových platforem.

Celý proces vnitrostranických debat ohledně dalšího směřování KSČ(M) byl i přesto pro stranu velice zajímavý a přínosný. Ukázalo se že, ve straně existuje spousta lidí s názorem, kteří se nebojí za něj bojovat. Umožnil ukončení prvků ve fungování strany, které měly neblahý vliv na její pozici a reputaci. Díky vnitrostranickým debatám se podařilo dostat do programu

spoustu zajímavých bodů, které straně přispěly k zisku voličské podpory. V neposlední řadě z pohledu vítězného konzervativního tábora, je velkým kladem fakt, že si potvrdili svoji pozici a podporu uvnitř členské základny a stranu opustili jejich hlavní oponenti, s nimiž by se nikdy neshodli a museli neustále bojovat o pozice uvnitř strany.

Na počátku vnitřních debat se zdálo, že jejich výsledkem, musí být zásadní transformace strany, kterou sebou přinese i změnu názvu. Pokud ne, tak strana skončí na okraji voličského spektra a stane se z ní marginální subjekt. Porovnání s okolními státy tento názor jenom podporovalo. Situace se ale nakonec vyvinula úplně jinak a možná i díky tomu, že výsledkem debat byla pouze dílčí změna strany, jež neobsahovala změnu názvu strany, zůstala KSČM politickým subjektem, který se těší stabilně silné voličské podpoře a svoji existencí neustále ovlivňuje český politický systém.

O KSČM můžeme stále slyšet jako o subjektu, jež by měl být zakázán z důvodu nedemokratičnosti strany. Pokud se ale podíváme na proces vnitřních debat, který jsem ve své práci sledoval, jedná se o velice demokratický proces, který nemá přílišnou obdobu u jiných politických stran v České republice. Nechci se stát, obhájcem existence komunistické strany, chci pouze říct, že proces, který jsem sledoval, fungoval jako demokratický boj o další směřování strany, který ve finále vyústil pouze v boj o pozice a pokud se ho nepodařilo vyhrát, vedl k další fragmentaci českého stranického systému. I z tohoto důvodu si myslím, že KSČM má své místo v českém politickém systému, neboť působí jako jeho jasný obraz.

11 Seznam použitých zdrojů

11.1 Literatura

Cigánek František; Kronika demokratického parlamentu 1989 – 1992; Praha; 1992

Čada Václav; K vytvoření moderní levicové strany; ÚV KSČM; Praha 1991

Dolejš Jiří; Levice mezi minulostí a budoucností; Svoboda servis; Praha; 2010

Drda Adam; Dufek Petr; Kdo ve stínu čeká na moc; Paseka; Praha a Litomyšl; 2006

Fiala Petr, Strmiska Maxmilián; Teorie politických stran; Barrister & Principal; Brno; 1998

Fiala Petr, Holzer Jan, Mareš Miroslav, Pšeja Pavel; Komunismus v České republice; MPÚ; Brno; 1999

Gjuričová Adéla, Kopeček Michal; Kapitoly s dějin české demokracie po roce 1989; Paseka; Praha a Litomyšl; 2008

Grzymała-Busse Anna; Redeeming the communist past the regeneration of communist parties in East Central Europe; Cambridge University Press; Cambridge; 2002

Hloušek Vít, Kopeček Lubomír; Politické strany; Grada publishing; Praha; 2010

Hloušek Vít, Kopeček Lubomír (EDS.); Rudí a růžoví; Mezinárodní politologický ústav; Brno; 2002

Charvát Jan; Současný politický extremismus a radikalismus; Portál; Praha; 2007

Klíma Michal; Volby a politické strany v moderních demokraciích; Radix; Praha; 2003

Kopeček Lubomír; Politické strany na Slovensku 1989 - 2006; Centrum pro studium demokracie a kultury; Brno; 2007

Krejčí Oskar; Kdo vyhraje volby 1992; Ucho; Praha; 1992

Kubát Michal; Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě; Dokořán; Praha; 2003

Kubát Michal; Politická opozice v teorii a středoevropské praxi; Dokořán; Praha; 2010

Malíř Jiří, Marek Pavel a kol.; Politické strany II.; Doplněk; Brno; 2005

Novák Michal; Systémy politických stran; Sociologické nakladatelství; Praha; 1997

Pšeja Pavel; Stranický systém České republiky; Centrum pro studium demokracie a kultury; Brno; 2002

Pšeja Pavel; Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989-1998; Centrum pro studium demokracie a kultury; Brno; 2005

Sartori Giovanni; Strany a stranické systémy; centrum pro studium demokracie a kultury; Brno; 2005

Strmiska Maxmilián (ed.); Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita; Masarykova univerzita v Brně; 1999

Strmiska Maxmilián, Hloušek Vít, Kopeček Lubomír, Chytílek Roman; Politické strany moderní Evropy; Portál; Praha; 2005

Šafaříková Vlasta a kol.; Transformace české společnosti 1989-1995; Doplněk; Brno; 1996

Večerník Jiří ed, vedoucí týmu Matějů Petr; Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998; Academida; Praha; 1998

11.2 Stranické materiály

Materiály a dokumenty I. sjezdu KSČM

Dokumenty II. sjezdu KSČM

Dokumenty III. sjezdu KSČM

11.3 Články

Kopeček Lubomír; Transformace komunistické strany Slovenska; www.cespr.cz; staženo 5.4. 2012 14:53

Kopeček Lubomír; Transformace středoevropských komunistických stran – polský a maďarský příklad; www.cespr.cz; staženo 5.4. 2012 15:26)

11.4 Internetové zdroje

<http://www.novinky.cz/domaci/265675-v-cesku-hrozi-navrat-komunistu-a-lidem-to-ani-moc-nevadi-vsimpl-si-die-welt.html>, staženo 13.5. 2012; 9:28

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socialismus>; staženo 22.7. 2012; 12:10

http://www.sds.cz/docs/prectete/10let/aten_svo.htm, staženo 12.5.2012, 10:05

<http://volby.cz/pls/cnr1992/u4>; staženo 28.7.2012 15:58

11.5 Periodika

Rudé právo; 12. 1989; Borgis; Praha; 1989

Rudé právo; 1. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 2. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 3. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 5. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 6. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 7. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 8. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 9. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 10. 1990; Borgis; Praha; 1990

Rudé právo; 11. 1990; Borgis; Praha; 1990